
Páipéar Cúlra agus Doiciméad Treorach maidir leis an Athbhreithniú ar Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí

Faofa i gcomhair comhairliúcháin

Deireadh Fómhair 2013

Clár na nÁbhar

1. Réamhrá	5
2. Cúlra	8
Céard é an t-ábhar a dtugaimid an Ghaeilge air?	8
An Ghaeilge agus teangacha eile sa Teastas Sóisearach	14
Siollabas Gaeilge na Sraithe Sóisearaí (1989)	16
Forbairtí ar Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí ó 1989 i leith	20
An Ghaeilge i Straitéis na Litearthachta agus na hUimhearthachta	24
Beartais le déanaí maidir le Gaeilge na Sraithe Sóisearaí	26
Gaeilge na Sraithe Sóisearaí amach anseo	27
3. Saincheisteanna atá ag teacht chun cinn i leith an tsonrúcháin don Ghaeilge	29
Eispéireas Ghaeilge an Teastais Shóisearaigh	29
Leanúnachas le Curaclam na Bunscoile	34
An Measúnú	36
An Teicneolaíocht Faisnéise agus Cumarsáide agus an Ghaeilge	36
4. Socrúchán ábhar sa tsraith shóisearach nua	39
5. Doiciméad treorach maidir leis an athbhreithniú ar Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí	42
6. Tagairtí	46
Aguisín 1: An Ghaeilge i dTuaisceart Éireann agus an Bhreatnais sa Bhreatain Bheag	49

1. Réamhrá

Tá an Ghaeilge ar cheann d'ábhair Chéim 2, mar aon leis an Staidéar Gnó agus an Eolaíocht, a thabharfar isteach do scoláirí na chéad bhliana i bhfómhar 2015 mar chuid de na forbairtí ar an tsraith shóisearach. Is é an Béarla an t-aon ábhar i gCéim 1 atá le tabhairt isteach bliain roimh Chéim 2. Foilseofar an sonrúchán nua don Ghaeilge i bhfómhar 2014, bliain roimh a thabhairt isteach. Leis an bPáipéar Cúlra agus an Doiciméad Treorach seo tá tús á chur leis an obair i dtreo an sonrúchán nua a fhorbairt don Ghaeilge sa tsraith shóisearach. Cuirfear próiseas comhairliúcháin ar siúl maidir leis an bpáipéar cúlra go déanach i bhfómhar 2013, chomh maith le tréimhse eile comhairliúcháin maidir leis an sonrúchán nua do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí in earrach 2014.

Ar an gcéad dul síos, tugtar sa pháipéar túseolas faoi fhorbairt an tsonrúcháin curaclaim do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí. Tugtar breac-chuntas ar roinnt de na mórfhorbairtí i dteacht chun cinn na Gaeilge mar ábhar scoile, go háirithe na forbairtí sin a raibh tábhacht shuntasach ag baint leo sa díospóireacht faoi Shiollabas reatha na Sraithe Sóisearaí tráth a raibh sé á thabhairt isteach den chéad uair i 1989. Leagtar amach sa pháipéar freisin na príomhfhorbairtí agus na príomhbheartais a d'imir tionchar ar an nGaeilge sa tsraith shóisearach leis na 25 bliana dá éis sin. Tá ann chomh maith rannán ina gcuirtear faoi chaibidil saincheistanna a bhaineann leis an gcaoi a bhfuil tionchar imeartha ag an siollabas ar an eispéireas múinteoireachta agus foghlama i seomraí ranga in Éirinn ó shin i leith. Ar deireadh, i ndiaidh nóta faoi shonrúchán curaclaim sa tsraith shóisearach, leagtar amach sa pháipéar doiciméad treorach maidir le sonrúchán nua a fhorbairt do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí.

Cuirfear tús le hobair na Meithle Forbartha don Ghaeilge go déanach i bhfómhar 2013, ar obair í a dtreoróidh an doiciméad treorach seo í agus obair a bheidh tacaíthe trí thagairt do Churaclam Teangacha na Bunscoile, idir an leagan reatha is an leagan nua atá á fhorbairt faoi láthair, do shiollabas Gaeilge an Teastais Shóisearaigh, don tráchttaireacht maidir leis an nGaeilge in *An Straitéis Náisiúnta chun Litearthacht agus Uimhearhacht a Fheabhsú i measc Leanaí agus Daoine Óga 2011-2020* (ROS, 2011), don cháipéis *Creat*

don tSraith Shóisearach (ROS, Deireadh Fómhair 2012), agus do na cinntí beartais maidir leis an nGaeilge i scoileanna arna ndéanamh ag an Aire Oideachais agus Scileanna, Ruairi Quinn T.D. le tamall anuas. Baintear leas sa pháipéar cúlra freisin as taighde agus as forbairtí reatha ó thaobh mhúineadh agus fhoghlaim na Gaeilge de, as tuiscintí ar an litearthacht atá ag teacht chun cinn, agus as forbairtí ar shonrúcháin curaclaim i ndáil le teangacha neamhfhorleathana agus le teangacha dúchais i ndlínsí eile.

Fógraítear in *Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010 – 2030 gur teanga iomlán nua-aimseartha Eorpach í an Ghaeilge anois chomh maith. Leagtar síos in Airteagal 8 de Bhunreacht na hÉireann Ós í an Ghaeilge an teanga náisiúnta is í an phríomhtheanga oifigiúil í. Dá bhrí sin, beidh forbairt an tsonrúcháin á treorú ag Acht na Gaeltachta 2012 agus ag an Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge, arb é ceann dá príomhaidhmeanna seasamh na Gaeilge sa chóras oideachais a neartú. Dearbhaíonn an Straitéis tacaíocht an Rialtais d'fhorbairt agus do chaomhnú na Gaeilge trí thiomantas fadtéarmach a thabhairt do chur chuige comhleanúnach agus cuimsitheach i ndáil le todhchaí na teanga, ar teanga bheo í a labhraíonn daoine agus a bhfuil stádas daingean aici sa chóras oideachais. Tháinig an Straitéis in ionad *Ráiteas an Rialtais i leith na Gaeilge* arna fhoilsiú i Mí na Nollag 2006 inar leagadh amach 13 chuspóir beartais d'fhonn tacú leis an nGaeilge agus leis an nGaeltacht, agus chun iad a chaomhnú freisin. Rinneadh tagairt don oideachas i dtrí chinn de na cuspóirí:*

Cuspóir 5: Déanfar an Ghaeilge a theagasc mar ábhar riachtanach ó leibhéal na bunscoile go leibhéal na hArdteistiméireachta. Cuirfidh an curaclam ar chumas na ndaltaí an Ghaeilge a labhairt agus a scríobh go cruinn, chomh maith le tuiscint a thabhairt dóibh ar fhiúntas na teanga dúinn mar phobal. Chun na críche seo, déanfar infheistíocht fheabhsaithe i bhforbairt phroifisiúnta agus i dtacaíocht leanúnach do mhúinteoirí mar aon le i soláthar téacsleabhar agus acmhainní, agus i dtacaíocht do mhodhanna nuálacha teagaisc agus foghlama.

Cuspóir 6: Cuirfear oideachas lán-Ghaeilge ar ardchaighdeán ar fáil do dhaltaí scoile arb é mian a dtuismitheoirí/gcaomhnóirí é. Leanfar leis an tacaíocht do

Ghaelscoileanna ag leibhéal na bunscoile agus déanfar forbairt ar sholáthar lán-Ghaeilge ag leibhéal na hiarbhunscoile chun freastal ar éileamh de réir mar is gá.

Cuspóir 7: Leanfar leis an tacaíocht a thugtar don réamhscolaíocht Ghaeilge agus déanfar breis forbartha ar an gcóras oideachais tríú leibhéal trí mheán na Gaeilge.

(Rialtas na hÉireann, Ráiteas an Rialtais i leith na Gaeilge, Nollaig 2006)

2. Cúlra

Céard é an t-ábhar a dtugaimid an Ghaeilge air?

Níor cuireadh an Ghaeilge, .i. an t-ábhar scoile, leis an gcuraclam scoile go dtí gur thug Coimisinéirí an Oideachais Náisiúnta (*Commissioners of National Education*) isteach faoi dheireadh agus faoi dheoidh í sa Chlár Torthaí in 1879 tar éis do Chumann Buan-Choimeádtha na Gaedhilge (*Society for the Preservation of the Irish Language*) feachtas daingean diongbháilte a rith. Níor tugadh aird ar bith ar an teanga dhúchais tráth ar chuir údaráis na Breataine córas na scoileanna náisiúnta ar bun beagnach 50 bliain roimhe sin in 1831.

After a few decades, the majority of the children of the poorer classes were being educated within the national system, and this means that the influence of the schools should not be underestimated. It is therefore of significant importance that the Irish language was not, for most of the 19th century, officially recognised within the national system.

(Tissier-Moston in Hutchinson agus Ní Ríordáin (eagarthóirí), 2010)

Cé nach raibh sa Ghaeilge ach ábhar rognach breise ó 1879 ar aghaidh, ba chéim thábhachtach chun tosaigh don teanga í mar sin féin. Bhí sí mar chuid den chóras oideachais oifigiúil arís faoi dheireadh tar éis 200 bliain ar deoraíocht.

Sa chéad leath den 17ú haois, tráth a raibh suaitheadh mór polaitiúil ag cur as don tír, baineadh anuas an t-ord sóisialta dúchasach ársa. Bhí na pátrúin dúchais ar an ngannchuid anois agus ba é an dísciú maoinithe a tharla dá dheasca do na Bardscoileanna dúchasacha (nó Scoileanna na mBard) an buile cinniúna ba chúis le scrios na seansochaí traidisiúnta Gaelaí.

I dtreo dheireadh an 16ú haois go dtí deireadh an 17ú haois, chuireadh 30 Gaelcholáiste ó cheann ceann na mór-roinne oideachas Caitliceach Rómhánach ar fáil d'fhir

Éireannacha óga ar mhian leo ullmhú i dtreo na sagartachta, ós rud é go raibh a leithéid d'oideachas á cheilt orthu sa bhaile. Stór téacsanna ársa Éireannacha ba ea na coláistí seo a d'athraigh ina bhfoinsí litríochta as Gaeilge agus faoin nGaeilge araon le himeacht ama.

At the beginning of the eighteenth century, the state of native learning must have been at its lowest ebb, a scríobh P.J. Dowling in 'The Hedge Schools of Ireland'. Sa chéad scór bliain den 18ú haois, thosaigh múinteoirí scoile, roinnt díobh a d'fhreastail ar bhardscoileanna agus b'fhéidir ar na Gaelcholáistí chomh maith, ag soláthar oideachais do na gnáthdhaoine agus dá gclanna de bharr nach raibh fáil acu ar dheiseanna eile fostaíochta. Ba ar éigean a bhíodh fáil ar áiseanna nó ar acmhainní teagaisc ag an am agus ba mhinic a chuireadh na scoileanna seo ar siúl i sciobóil, i bprochóga cois bóthair déanta as fóid mhóna, nó faoi fhothain scairte fiú amháin (rud ba chúis leis an ainm *scoil scairte*). Ag an am céanna, ba iad na Cúirteanna Filíochta a d'eagraítí ó thús deireadh an 18ú haois ba chúis le litríocht agus le stair na Gaeilge a chaomhnú ar bhonn neamhfhoirmiúil. Ba le linn na tréimhse seo, a dtugtar tréimhse an *Hidden Ireland* uirthi, a thagadh na fir léinn Ghaelacha a bhí ar an bhfód go fóill le chéile anois is arís ag imeachtaí agus ag tionóil, i dtithe tábhairne go hiondúil, chun teicnící filíochta agus liteartha a phlé agus chun lámhscríbhinní a chóipeáil. Is de bharr na dtionól seo gur caomhnaíodh roinnt mhaith téacsanna liteartha tábhachtacha agus go ndearnadh saothair nua a chumadh agus a roinnt chomh maith.

Le himeacht na mblianta san 18ú haois, thosaigh an Béarla ag fáil an lámh in uachtar ar an nGaeilge mar an teanga theagaisc de bhrí gurbh fhearr na deiseanna a bhíodh ar fáil do Bhéarlóirí i mbailte, bídis sa bhaile in Éirinn nó thar lear sa Bhreatain nó i gcoilíneachtaí labhartha an Bhéarla. Ina ainneoin sin is uile, is léiriú é Graiméar Gaeilge Phádraig Uí Loingsigh, a foilsíodh lena úsáid i scoileanna scairte in 1810, go raibh suim ag daoine sa teanga dhúchais go fóill.

Mar a cuireadh in iúl cheana, leag an National Education Act (1831) an Béarla síos mar an aon teanga theagaisc i Scoileanna Náisiúnta agus ní raibh trácht ná tuairisc ar an teanga dhúchais sa churaclam, cibé acu mar mheán foghlama nó mar ábhar. Leanadh den scéal seo ar feadh an chuid ba mhó den 19ú haois. Cé gur labhair beagnach leath

de pháistí na hÉireann í sa bhaile, cuireadh pionós orthu má rugadh orthu ag labhairt a máthairtheanga i dtimpeallacht teach na scoile. Córas garbh chun sárúithe araíonachta a thaifeadh ba ea an *bata scóir* (a chaití timpeall an mhuiníl) a d'úsáideadh múinteoirí scoileanna scairte ar an gcéad dul síos ach a bhfuil clú agus cáil air mar gheall ar go n-úsáidí sna Scoileanna Náisiúnta dá éis sin é chun taifead a choinneáil ar líon na n-uaireanta a rugadh ar an bpáiste ag labhairt Gaeilge sa scoil. Gan trácht ar an méid náire a cuireadh sé ar an duine a bhíodh á chaitheamh, chuirí pionós air dá éis sin de réir líon na marcanna a bhí greanta ar an mbata scóir. Rinneadh dochar suntasach don teanga de dheasca an chleachtais seo.

D'ainneoin tabhairt isteach na Scoileanna Náisiúnta, leanadh d'fheidhmiú roinnt de na scoileanna scairte anuas go dtí na 1890aidí ach, déanta na fírinne, cuireadh luas agus dlús leis an iompú ón nGaeilge tar éis an Ghorta Mhóir sna 1840idí de dheasca gur tuigeadh do na daoine go raibh baint ag an nGaeilge le teip, le bochtanas agus leis an mbás féin. Thosaigh tuismitheoirí ag spreagadh a bpáistí chun an Béarla a fhoghlaim d'fhonn cur ar a gcumas saolta ní b'fhéarr a bhaint amach, cibé acu anseo in Éirinn nó thar lear sa Bhreatain a chaithfidís iad, nó i Meiriceá Thuaidh nó san Astráil fiú, arb áiteanna iad a raibh geilleagair láidre ag teacht chun cinn iontu ag an am.

I dtreo dheireadh an chéid de réir mar a bhí an méid inní a bhí ar dhaoine faoi thréigeadh gasta na teanga ag dul i méid, tháinig roinnt eagraíochtaí ar an bhfód a raibh sé mar aidhm acu múinteoirí Gaeilge a oiliúint agus acmhainní teagaisc a fhorbairt. Cuireadh Cumann Buan-Choimeádtha na Gaedhilge (*The Society for the Preservation of the Irish Language*), a ndearnadh trácht air cheana anseo thuas, ar bun in 1876 agus cuireadh Aondacht na Gaedhilge (*The Gaelic Union for the Preservation and Cultivation of the Irish Language*) ar bun in 1880, dream a thug faoi thabhairt isteach na Gaeilge sa chóras oideachais mar bheart tosaíochta. Bhí muinín ag na daoine as an bhféiniúlacht náisiúnta arís agus bhí na daoine céanna meáite ar a chinntiú go dtiocfadh an teanga slán. Is sa bhliain 1893 a bunaíodh Conradh na Gaeilge (The Gaelic League). Ó 1899 ar aghaidh, d'fhostaigh Conradh na Gaeilge foireann *timirí* (oifigigh forbartha) agus *múinteoirí taistil* d'fhonn freastal ar an éileamh a bhí ann ar ranganna Gaeilge ar fud na tíre i measc daoine óga agus daoine fásta araon. Ní raibh fáil ach ar acmhainní an-

teoranta áfach agus chuir an easpa múinteoirí oilte bac leis an méid dul chun cinn a rinneadh ar dtús. Cé gur dhaoine tiomanta, dea-eagraithe iad, ní raibh roinnt de na múinteoirí ach tar éis an teanga a fhoghlaim iad féin. Ní raibh foirmiú múinteoirí faoi rialú, bhí sé an-bhunúsach agus ní raibh leath a dhóthain airgid ar fáil dó.

Den chéad uair i stair fhada na teanga, bhí gá le straitéisí i dtaca leis an nGaeilge a theagasc ar bhealach struchtúrtha do bhaill den phobal dúchasach nach raibh an teanga dhúchasach ina máthairtheanga acu. Ní raibh i gceist le ranganna teanga leis na cianta ach forbairt agus saibhriú theanga dhúchais na bhfoghlaimoirí mar chuid d'oiliúint ghairmiúil filí, dlíodóirí, rianaithe, staraithe, dochtúirí, srl. Cuireadh modhanna teagaisc dara teanga ó chomhthéacsanna eile faoi chaibidil agus cuireadh i bhfeidhm ar chomhthéacs na Gaeilge iad. Ba é Modh an Aistriúcháin (*The Grammar-Translation Method*) an modh um múineadh teangacha iasachta ba mhó a raibh meas air i scoileanna idir an 17ú haois agus an 19ú haois agus rinneadh iarracht cloí leis an modh seo ar dtús d'fhonn an Ghaeilge a tharrtháil agus í ar an dé deiridh. Sa chur chuige seo bunaíodh na ceachtanna ar aistriúchán a dhéanamh ar shaothair liteartha a bhí roghnaithe mar eiseamláirí d'úsáid ardchaighdeánach na teanga. Leagadh béim ar an bhforbairt intleachtach, agus ar fheasacht ar chúrsaí gramadaí agus ar litriú a fheabhsú. Ar an drochuair, tugadh neamhaird ar an teanga bheo chomhráiteach a bheag nó a mhór. Go gairid ina dhiaidh sin, cuireadh roinnt modhanna teagaisc a raibh tóir orthu ar an mór-roinn in oiriúint do theagasc na Gaeilge. I gcás Mhodh na Sraithe le François Gouin (*The Series Method/The Gouin Method*), iarradh ar na foghlaimoirí abairtí a athrá agus cur leo i gcomhthéacsanna agus i gcásanna éagsúla agus tháinig tóir ar an modh seo i measc múinteoirí Gaeilge chomh maith. Bhí an tumoideachas agus an ghothaíl ina ngnéithe tábhachtacha den chur chuige seo agus spreagadh an foghlaimoir chun naisc dhíreacha a dhéanamh idir eispéiris agus an sprioctheanga. Ba thosaíocht í tuiscint a fháil ar rialacha gramadaí. Baineadh triail as modhanna eile a bhí á n-úsáid i leith teangacha breise a theagasc ag an am freisin, an Modh Berlitz go háirithe (atá ina leagan den Mhodh Díreach/*the Direct Method*), ar mhodh é inar bhraith na torthaí teagaisc ar thumoideachas sa sprioctheanga agus ar ghothaí arís.

Tar éis neamhspleáchas a bhaint amach i 1922, cuireadh an Roinn Oideachais ar bun faoin Acht um Airí agus Rúnaithe, 1924. Athraíodh an Ghaeilge ina hábhar éigeantach i

scoileanna arna maoiniú ag an rialtas ó dheireadh na bhfichidí ar aghaidh.

There was ... a number of practical issues favouring the use of Irish in secondary schools even before the Free State policy of compulsory Gaelicisation was embarked on, with over 80 per cent of all secondary school students studying Irish as a subject for the Intermediate Examination by 1922.

(Kelly, 2002, lch. 60)

Lean chuid mhaith de ghnéithe na modhanna luatha seo de thionchar a imirt ar theagasc na teanga i mbunscoileanna agus in iar-bhunscoileanna go ceann leathchéad bliain eile.

De bhrí gurbh é bunchuspóir an Chonartha (Conradh na Gaeilge) labhairt na Gaeilge a leathnú, glacadh le ‘caint na ndaoine’ mar ábhar do na cúrsaí seo agus bhí an modh díreach mar aon le mím, geamaireacht agus ceol in úsáid go forleathan sna ranganna Gaeilge i gcraobhacha an Chonartha. Nuair a tháinig rialtas an tSaorstáit i gcumhacht ar ball, bhí an-mheas ar an modh díreach.

(Ó Mathúna, 1974, lch. 191)

Luigh rialacha na Roinne go mór ar labhairt na Gaeilge. Is fíor freisin, áfach, go mbíodh aire na ndaltaí agus na múinteoirí níos mó ar chruinneas agus ar chumas scríofa ná ar labhairt na teanga de bhrí gurbh iad siúd is mó a bhíodh á dtástáil sna scrúduithe: níorbh annamh an ghramadach theibí á teagasc i gcluaiséidín ar leithligh. Chomh maith leis sin chuirfí béim as cuimse ar fhilíocht agus ar théacsleabhair phróis. Ní chuidíonn na téacsleabhair le labhairt na teanga mura mbaintear feidhm astu leis na daltaí a chur ag caint sa sprioctheanga: ba mhinic daoine agus eolas fairsing acadúil acu i dtaobh na Gaeilge nach raibh labhairt na teanga ar a dtail acu.

(ibid. lch. 194)

Bhí cúrsa agus scrúdú na Meánteistiméireachta, a tugadh isteach i dtreo dheireadh na bhfichidí, dírithe ar ghinchumas teanga ach ní raibh i gceist leis an obair ranga ná leis an

measúnú ach obair i scríbhinn - a bhí mínádúrtha, neamhdhílis agus lán le clíséanna - go dtí gur tugadh isteach comhpháirt bhéil d'aon chineál sna seascaidí. (Tugadh isteach 'Béiltriall Ghaeilge sa Scrúdú Ard-Teistiméireachta' den chéad uair mar chuid de Scrúdú na hArdteistiméireachta i 1960 agus cuireadh an bhéaltriall le Scrúdú na Meán-teistiméireachta roinnt blianta ina dhiaidh sin i 1969.) Leagadh béim nach beag ar anailísiú agus ar cheart na gramadaí, rudaí a rinneadh a atreisiú le foghlaim rialacha gramadaí agus aistí samplacha a foghlaimíodh de ghlanmheabhair ina léirití máistreacht ar cheartúsáid na mbriathra neamhrialta ach go háirithe. Glacadh leis gurbh í an litríocht an fhoinsé ab fhearr eiseamláirí den Ghaeilge ar ardchaighdeán agus dá bhrí sin, bhí filíocht, amhránaíocht, paidreacha, scéalta béaloidis, próis agus seanfhocail ina ngnéithe lárnacha den ábhar ag an Ardleibhéal agus ag an mBunleibhéal.

Tugadh isteach roinnt tionscnamh d'fhonn an teanga labhartha a chur chun cinn laistigh de scoileanna agus chun an tumoideachas a spreagadh chomh maith - .i. úsáid na Gaeilge mar an teanga theagaisc in ábhair eile. Dreasachtaí airgid ba ea an chuid ba mhó díobh seo.

The Department of Education provided additional grants equalling one-quarter of the capitation grants to schools using Irish as a sole medium of instruction, while those using Irish as a medium of instruction in at least half of all subjects qualified for a 10 per cent increase in capitation ... Although compulsion could never be used in the secondary schools in the same way as in the primary sector due to their independent nature, the encouragement provided through additional grants by the Department was strong and successful. The number of students taking Irish in examinations increased by 15 per cent to 95 per cent within the first ten years of Independence. The Intermediate Education (Amendment) Act, 1924, which introduced the Intermediate and Leaving Certificate examinations, required pupils to pass either Irish or English in order to be awarded the certificate. These figures were also buoyed by the decision from 1927 to deny schools capitation where a 'reasonable proportion of pupils' were not taking Irish as a subject on the curriculum. By the school year 1941-42, 102 out of 362 recognised secondary schools taught all subjects through Irish, while a further 113 used Irish as a medium of instruction in some subjects.

(Kelly, 2002, lch. 61)

Cuireadh deontais agus scoláireachtaí ar fáil freisin do mhúinteoirí agus d'fhoghlaimoirí a raibh scoth na Gaeilge acu agus tugadh isteach córas a cumasaíodh marcanna bónais, de bhreis ar na gnáthmharcanna san ábhar, a bhronnadh orthu siúd a sheas scrúdú trí mheán na Gaeilge. Cuireadh tús sna tríochaidí le tacaíocht airgid a chur ar fáil do scéimeanna éagsúla faoinar tugadh deiseanna do scoláirí seal a chaitheamh sa Ghaeltacht ag foghlaim na Gaeilge. Tá Coláistí Samhraidh Gaeilge ag baint leas as a leithéid de thacaíocht rialtais ó shin i leith.

... Clearly what was sustaining the use of Irish as a medium of instruction in secondary schools - and elsewhere - were the financial inducements which the government offered to those willing to use Irish to the greatest extent possible within schools.

(ibid. lch. 63)

In ainneoin na heaspa téacsleabhar agus acmhainní eile i dtaca le hábhair a theagasc trí mheán na Gaeilge, is tríd an tumoideachas a cuireadh oideachas ar chuid mhaith de na daoine iomráiteacha a fuair poist sa saol poiblí ina dhiaidh sin.

D'fheabhsaigh caighdeán na n-acmhainní i dtaca le teagasc na Gaeilge agus ábhar eile i rith na n-ochtóidí agus thacaigh ábhair nua chlosamhairc, úsáid an-teoranta físeán san áireamh, le cluastuiscint agus le béal-ghinchumas i ranganna Gaeilge. Déanta na fírinne áfach, ní raibh aon athrú mór tagtha ar an scéal — bhí an measúnú uile bunaithe go fóill ar an teanga scríofa amháin agus, den chuid is mó, níor bhain úire ar bith ná nuálaíocht leis na modheolaíochtaí teagaisc, níor spreag siad na foghlaimoirí agus ba bheag an t-athrú a rinneadh orthu ó bhliain go bliain.

An Ghaeilge agus teangacha eile sa Teastas Sóisearach

Tháinig athrú nach beag ar Éirinn agus ar a caidreamh leis an Eoraip i dtreo dheireadh na n-ochtóidí. Le linn na tréimhse gairide seo, thit Balla Bheirlín agus an Cúirtín Iarainn agus spreagadh ré nua comhair agus cúitimh idir tíortha na hEorpa trí chomhaontuithe

de chuid an Aontais Eorpaigh. Is sa chomhthéacs tábhachtach seo a rinneadh an Teastas Sóisearach, agus curaclam nua na dteangacha go háirithe, a fhorbairt.

Léiríodh sna siollabais teanga nua na deiseanna nua a bhí á gcur ar fáil ag an am mar aon le béim ar leith ar an bhfoghlaim mar shaoránach/dhuine aonair.

What are the so called 'Current Trends'? Mainly, I would say, a change of focus, in the whole learning/teaching situation. A change in focus from the subject to be mastered, the language, to the learner to be educated. This change of focus has significant consequences for language teaching ... Derived from this consideration of the learner's needs is the so called 'Communicative Approach'. Another, if you like, 'current trend'. The needs of the learner are not primarily knowledge of the language, but ability to use the language.

(van Ek, 1982, lch. 28)

Céim shuntasach chun cinn ag an am ba ea aird a thabhairt ar an tábhacht a bhaineann leis an stór focal, leis na hinníúlachtaí agus leis an muinín is gá a thabhairt d'fhoghlaimoirí óga d'fhonn cur ar a gcumas iad féin a chur in iúl sa sprioctheanga i roinnt suíomhanna úsáideacha – rud atá ina ghné bhunúsach de chúrsaí teanga sa lá atá inniu ann – agus bhí teagmháil rialta leis an teanga nádúrtha, laethúil, bheo ina chuid lárnach de shiollabais teanga nua an Teastais Shóisearaigh. Ar an mbealach a theagmhaigh foghlaimoirí leis na heiseamláirí 'ab fhearr' d'ábhair liteartha i ranganna teangacha roimhe sin, thabharfadh na siollabais nua deis dóibh staidéar a dhéanamh ar fíorthéacsanna neamhliteartha agus neamhfhicsin agus ar *realia* amhail bróisiúir, fógraí, tuar na haimsire, tuairiscí ar chluichí, agallaimh agus ailt in irisleabhair. Bhí an chumarsáid réalaíoch, agus í suite i bhfíorshaol an fhoghlaimora, mar aon le húsáid comhthéacsanna teanga bunaithe ar réimsí a mbíonn suim ag déagóirí iontu, ina ngnéithe lárnacha de shiollabais teanga nua an Teastais Shóisearaigh. Sa chaoi seo, ní bheadh aon difríocht ann idir an rang Gaeilge agus ranganna teangacha eile.

Tráth a raibh an obair forbartha ar bun i dtreo shiollabas Gaeilge an Teastais Shóisearaigh a thabhairt isteach, tugadh tús áite do riachtanais an fhoghlaimora Gaeilge ó thaobh cumarsáid a bhí réalaíoch, agus ó thaobh comhthéacsanna teanga a

bhí bunaithe ar na réimsí a mbíonn suim ag déagóirí iontu. Ón uair a baineadh neamhspleáchas amach i leith baineadh feidhm as an nGaeilge d'fhonn ar bhain leis an saol traidisiúnta Gaelach a chur ar aghaidh chuig an gcéad ghlúin eile. Ach sular cuireadh tús le forbairt an Teastais Shóisearaigh, glacadh leis den chéad uair go raibh tuilleadh scileanna teanga ag teastáil ó na foghlaimeoirí chun cur ar a gcumas páirt a ghlacadh i sochaí nua-aimseartha, dháttheangach, ní b'uirbí. Tuigeadh anois go bhféadfaí an rang Gaeilge a bhunú ar ghníomhaíochtaí spreagúla agus go mba chóir na foghlaimeoirí a chumasú le plé a dhéanamh sa sprioctheanga ar na cláir theilifíse ab fharr leo, ar chluichí sacair nó ar chultúr idirnáisiúnta na n-óg. Bhí an coincheap seo lárnach agus an plé á dhéanamh i dtreo an siollabas a nua-aoisiú.

Thart ar an am seo, d'fhorbair Comhairle na hEorpa *Comhchreat Tagartha na hEorpa um Theangacha: Foghlaim, Teagasc agus Measúnú (CTET/CEFR)*. Sholáthair sé seo pointe tagartha i ndáil le hinniúlacht an fhoghlaimora a mheas ó thaobh teanga bhreise a ghnóthú agus chabhraigh sé le líon ní ba mhó sonrúchán agus cáilíochtaí teanga a chaighdeánú ar fud na hEorpa tráth a raibh béim á leagan ar an tsoghluaisteacht ó áit go chéile. Bhí sé ina chúis chomh maith le *Punann na dTeangacha Eorpacha (PTE/ELP)*, rud a chuir Roinn Beartais Teanga Chomhairle na hEorpa le chéile. Ceapadh an Phunann chun tacú le féinriar, le hilteangachas agus le feasacht agus inniúlacht idirchultúrtha an fhoghlaimora, agus chun cur ar chumas na n-úsáideoirí taifead a choinneáil ar a gcuid gnóthachtálacha foghlama teanga agus ar a n-eispéireas ar theangacha a fhoghlaim agus a úsáid. Bhí sé mar aidhm aici cabhrú leis an bhfoghlaim teangacha a chaighdeánú tuilleadh ar fud fad na hEorpa, soghluaisteacht foghlaimeoirí agus oibríthe timpeall na mór-roinne a éascú agus meas a chothú ar chultúir agus ar theangacha eile. Ó shin i leith, tá an Comhchreat agus an Phunann araon tagtha chun cinn mar phointí tábhachtacha tagartha i dtaca le curaclaim teangacha a shonrú agus mar fhoinsí tacaíochta do thionscnaimh a bhaineann le foghlaim agus le teagasc teangacha in Éirinn.

Siollabas Gaeilge na Sraithe Sóisearaí (1989)

Leanadh den Ghaeilge mar ábhar éigeantach sa Teastas Sóisearach do gach uile foghlaimeoir ach amháin iad siúd a bhí díolmhaithe ón ábhar. Bhí sí éigeantach ansin

agus tá sí éigeantach go fóill mar gheall ar stádas bunreachtúil na teanga agus de bharr go bhfuil sí ina gné ríthábhachtach d'oidhreacht agus d'fhéiniúlacht na hÉireann. Ní foláir d'fhorhmór na ndaltaí i mbunscoileanna agus in iar-bhunscoileanna an Ghaeilge a dhéanamh, ach deonaítear díolúine i líon teoranta cásanna de réir na gcritéar díolúine a leagtar síos in imlitir ranna M10/94. Féadtar díolúine a dheonú de dheasca míchumas foghlama arna dheimhniú nó i gcásanna ina bhfuair an duine óg a bhunoideachas lasmuigh den stát sular bhain sé amach 11 bhliain d'aois. I gcásanna áirithe, d'fhéadfadh sé go ndeonófaí díolúine ón nGaeilge d'fhoghlaimoirí nach as Éirinn dóibh sa chás nach bhfuil tuiscint acu ar an mBéarla tráth a gcláraíonn siad i scoil anseo. Ní éilítear ar na scoláirí ach an Béarla a dhéanamh ina leithéid de chásanna, in ionad an Bhéarla agus na Gaeilge ag an am céanna. Tá thart ar 30,000 dalta (idir daltaí bunscoile agus iar-bhunscoile) díolmhaithe ón nGaeilge faoi láthair. As líon iomlán na bhfoghlaimoirí a ndeonaítear díolúine dóibh san Ardeistiméireacht de dheasca míchumas foghlama (1,772 scoláire in 2008, 2,119 in 2009, agus 2,297 in 2010), seasann breis is leath díobh scrúduithe i dteangacha Eorpacha eile. Is ionann líon na scoláirí Ardeistiméireachta nach mbíonn díolúine acu ach nach seasann an scrúdú ar aon chuma agus thart ar 5,000 in aghaidh na bliana.

Tháinig siollabas an Teastais Shóisearaigh in ionad shiollabais an Teastais Grúpa agus na Meánteistiméireachta. I dtéarmaí leathana, bhí aidhmeanna an Teastais Shóisearaigh dírithe ar dheiseanna a thabhairt do scoláirí ról gníomhach a ghlacadh i sochaí dhátheangach, ar scileanna cluastuisceana, labhartha, léitheoireachta agus scríbhneoireachta a fhorbairt ar bhealach comhtháite, agus scoláirí a chur i dteagmháil le cultúr na hÉireann, leis an nGaeilge agus leis an bhfoghlaim teangacha i gcoitinne ar bhealach dearfach, taitneamhach, suimiúil. Bhí an Ghaeilge á cur ar fáil ar thrí leibhéal éagsúla faoin am seo, .i. Bonnleibhéal, Gnáthleibhéal agus Ardleibhéal. Bhí feidhm ag an siollabas céanna ar na foghlaimoirí uile, bídís in iar-bhunscoileanna Béarla nó in iar-bhunscoileanna lán-Ghaeilge.

Rinneadh cur síos ar na trí leibhéal Gaeilge sa Teastas Sóisearach in Language Education Policy Profile, Country Report for Ireland (ROS, 2006) mar seo a leanas:

The Foundation level course is aimed at students with limited competence in

the language. The aim here is to develop basic communicative skills – receptive skills in particular – and to enable students to adopt a secondary role when participating in simple conversations. Basic functional reading and writing skills are emphasised.

The Ordinary level course is aimed at students whose ability in the language is such that it does not allow them to study Irish at Higher Level, with the stated objectives of developing comprehension skills. Emphasis is placed on written texts and some literature. A wider variety of communicative functions and topics are listed than in Foundation Level.

The Higher level course is aimed at learners in English-medium schools who are competent speakers and users, as well as at native speaker-learners in the speech communities and neo-speakers in immersion programmes. Here productive skills and accuracy are emphasised and literary texts are to be studied in some detail. The Junior Certificate syllabus specifies fourteen topics for Higher level students, including pastimes in Ireland, the music industry, traditional songs, local organisations, the social system, social history, economic life in the past and present.

(ROS, 2006, lch. 19)

Aithníodh ar gach leibhéal den siollabas an tábhacht a bhaineann leis na ceithre scil teanga (cluastuiscint, labhairt, léitheoireacht agus scríbhneoireacht) a fhorbairt i bhfoghlaimoirí. Leagadh céimeanna éagsúla béime ar na scileanna seo sna leibhéil éagsúla. Tugadh tús áite do scileanna teanga éighníomhacha (Gaeilge scríofa agus labhartha a thuiscint) ar an mbonnleibhéal, cé gur leagadh ní ba mhó béime ar scileanna urlabhra agus scríofa ar an ardleibhéal. Rinneadh scileanna cluastuisceana na n-iarrthóirí a mheas sna scrúduithe den chéad uair riamh agus tháinig téacsleabhair nua ar an bhfód a raibh sé mar aidhm acu gníomhaíochtaí foghlama cluastuisceana agus gníomhaíochtaí foghlama ó bhéal a chur chun cinn sa seomra ranga. Cé go raibh éagsúlachtaí idir na canúintí ina n-údar imní ar dtús, go háirithe i gcás Ghaeilge Uladh, ba léir tar éis tamaillín nach raibh aon bhunús leis an imní seo de bharr go bhfuair na

foghlaimoirí teagasc faoi cén chaoi sainaitheint a dhéanamh ar phríomhfhocail agus ar eolas tábhachtach eile. Ní raibh aon chomhpháirt litríochta ag an gcúrsa ach ar an Ardleibhéal, ach moladh úsáid oiriúnach ábhar liteartha chun sealbhú teanga a chur chun cinn i ranganna don dá leibhéal eile. I gcás an chúrsa gnáthleibhéil, bhí an fhilíocht ina cuid den léamhthuisctint mar théacs roghnach, cé go raibh ar fhoghlaimoirí meascán idir saothair filíochta agus próis arna roghnú ag an múinteoir a ullmhú don scrúdú i gcás an chúrsa ardleibhéil (.i. 10 ndán oiriúnacha chomh maith le 8 ngearrscéal nó 1 úrscéal amháin nó 1 dráma amháin, nó meascán idir na trí rogha seo). Bhí sé beartaithe go bhfeilfeadh na trí leibhéal nua agus gnéithe ar nós na solúbthachta i ndáil le saothair liteartha a roghnú, chomh maith leis an deis don fhoghlaim trí ghníomhaíochtaí (m.sh. díospóireachtaí, drámaíocht, ceachtanna feasachta cultúrtha, obair tionscadail agus suirbhéanna) do na foghlaimoirí i scoileanna lán-Ghaeilge agus i scoileanna Béarla araon.

Bhí i gceist le Scrúdú Gaeilge an Teastais Shóisearaigh scrúdú ceann cúrsa i scríbhinn, triail chluastuisceana agus béaltrial roghnach. Cuireadh Triail Cur in Iúl Ó Bhéal roghnach arbh fhiú 20% de na marcanna ar an iomlán í ar fáil ar an dá leibhéal i gcás na Fraincise, na Gearmáinise, na hIodáilise agus na Spáinnise sa Teastas Sóisearach chomh maith. Ar an gcéad dul síos bhí sé beartaithe go dtabharfaí isteach gnéithe den mheasúnú scoilbhunaithe i roinnt ábhar den Teastas Sóisearach de réir a chéile, béaltrial na Gaeilge ina measc, ach níor baineadh an sprioc sin amach agus d'ainneoin gur tugadh isteach béaltrial na Gaeilge, ní raibh i gceist léi ach scrúdú roghnach arbh fhiú 20% de na marcanna é. Bhí an bhéaltrial in ainm bheith scoilbhunaithe agus bhí sé beartaithe gurb é an múinteoir a dhéanfadh iniúlacht cainte na n-iarrthóirí a scrúdú, le roinnt solúbthachta, ar bhonn ranga. B'íseal líon na scoileanna a bhain leas as an rogha seo ámh; céatadán ní ba lú ná 1% den chohórt in 2005 mar shampla.

Bhí an Ghaeilge ar cheann de na hábhair (chomh maith le Béarla, Iodáilis, Spáinnis, Tíreolaíocht, Stair, Eolaíocht, Staidéar Gnó agus Ealaín, Ceardaíocht agus Deartháid) a tugadh isteach i bhfómhar 1989 agus ar cuireadh scrúduithe ar siúl ina leith den chéad uair i 1992. Tá sí i bhfeidhm ó shin i leith agus anois tá sé beartaithe go gcuirfear sonrúchán nua do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí ina ionad in 2015. Cuirtear faoi chaibidil sa chéad chuid eile den pháipéar seo eispéireas an tsiollabais sa seomra

ranga, i scoileanna agus sa chóras oideachais, an ról atá glactha aige i bhfoghlaim na Gaeilge agus na saincheistanna a tháinig chun solais dá dhroim. Ina theannta sin, tá forbartha roinnt beartas curaclaim ó thaobh na Gaeilge de ó shin i leith.

Forbairtí ar Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí ó 1989 i leith

D'fhoilsigh CNCM plépháipéar in 2006 dar theideal *Curriculum Provision for Irish in Post-Primary Education*. Roinnt comhthéacsanna éagsúla ba chúis leis seo - an t-athbhreithniú ar theangacha san iar-bhunscolaíocht agus buarthaí a ardaíodh sa phlépháipéar *Teangacha sa Churaclam Iar-bhunoideachais– plécháipéis* (Little, 2003) agus i gcomhairliúcháin a thit amach dá éis sin maidir le haon churaclam amháin a sholáthar do na foghlaimoirí uile Gaeilge san iar-bhunscolaíocht.

Bhí *Language Education Policy Profile: Country Report: Ireland* (ROS, 2006) ar dhara comhthéacs tábhachtach. Cáipéise is ea é seo a chuir an Roinn Oideachas agus Eolaíochta le chéile i gcomhar le Comhairle na hEorpa inar leagadh béim ar na buarthaí céanna agus inar caitheadh amhras ar cibé acu is féidir nó nach féidir leis an soláthar reatha don Ghaeilge ar an leibhéal iar-bhunscoile freastal ar riachtanais foghlaimoirí, go háirithe riachtanais cainteoirí dúchais Gaeilge.

Ag an am seo, bhí na tuarascálacha de chuid staidéar fadama CNCM maidir le heispéiris scoláirí san iar-bhunoideachas, arna ndéanamh ag an Institiúid Taighde Eacnamaíochta agus Sóisialta, ag teacht ar an bhfód freisin. Tugadh i dtuarascálacha amhail *Pathways Through the Junior Cycle: The Experiences of Second Year Students* (2006) agus *Moving Up* (2004) léargas luachmhar ar na heispéiris a bhraitheann scoláirí agus iad ag foghlaim na Gaeilge sa tsraith shóisearach. Nuair a fiafraíodh d'fhoghlaimoirí cén dá ábhar is lú dá dtaitníonn leo, luaigh 32% de lucht an dara bliain an Ghaeilge, agus nuatheangacha eile ina diaidh. Ba é an t-ábhar ba lú úsáide dar leis an líon ba mhó dí (46%) agus bhí scoláirí na chéad bhliana den tuairim gurbh é an t-ábhar ar cuireadh an iomarca ama i leataobh dó. Chuir breis is leath de scoláirí an dara bliain in iúl gurbh í an Ghaeilge an t-ábhar ba dheacra. Ba í an ghné ba shuimiúla de na torthaí seo ná go raibh cuma ar an scéal nach raibh dearcadh ná braistintí na

bhfoghlaimoirí i leith na Gaeilge mar *ábhar* ar aon dul le dearcadh an phobail i gcoitinne, daoine óga san áireamh, i leith na Gaeilge mar *theanga*, de réir comhairliúchán eile.

I measc na gcomhthéacsanna eile a raibh an plépháipéar bunaithe orthu bhí obair chun siollabais ábhar an Teastais Shóisearaigh a chur in oiriúint le teimpléad coiteann agus le sonrúcháin thorthaíbhunaithe, gleic mhéadaithe le hidirchultúrachas agus le féiniúlacht sa churaclam, agus an chaoi a raibh ról na Gaeilge sa chóras oideachais i mbéal an phobail, arna spreagadh ag an mborradh atá tagtha sna meáin Ghaeilge. D'iarr an tAire Oideachais agus Eolaíochta ag an am, Mary Hanafin T.D., ar an gComhairle freisin tosaíocht a thabhairt d'obair i ndáil leis an nGaeilge agus díriú isteach ar an nGaeilge labhartha go háirithe ó thaobh soláthar curaclaim agus measúnaithe de.

Moladh sa phlépháipéar an soláthar Gaeilge a athstruchtúró ionas go leagfaí i bhfad ní ba mhó béime ar an teanga labhartha agus go bhfreastalófaí ar riachtanais cainteoirí dúchais Gaeilge agus ar phobail Ghaeltachta ar bhealach ní b'fhearr ach go háirithe. Moladh cúrsa tionscnaimh, cúrsa gnáthleibhéil agus dhá chúrsa ardleibhéil a thabhairt isteach d'fhonn dhá sprioc ar leith a bhaint amach, .i. na foghlaimoirí nach raibh ach taithí theoranta acu ar an teanga nó nár éirigh go maith leo leis an teanga go traidisiúnta a spreagadh chun dul i ngleic léi arís agus freastal ar an réimse leathan d'inniúlachtaí éagsúla i scoileanna Béarla agus i scoileanna lán-Ghaeilge araon. Moladh sa pháipéar chomh maith ualú na gcomhpháirteanna measúnaithe a choigeartú sna cúrsaí éagsúla chun scoileanna na scoláirí bainteacha a léiriú agus d'fhonn ní ba mhó béime a leagan ar chumas labhartha agus ar fhíorfheidhmeanna cumarsáide.

Ba shoiléir an bhéim nua seo ar chumas labhartha nuair a rinne an tAire Hanafin cinneadh in 2007 na marcanna a fhéadtar a fháil ar na trí leibhéal de Bhéaltrial na Gaeilge a mhéadú. Bhí sé mar aidhm ag an mbeart seo an Ghaeilge a aibhsiú as an nua mar theanga labhartha trína ndéanfadh na scoláirí cumarsáid agus trína n-idirghníomhóidís gach lá sa scoil. Bhí sé beartaithe chomh maith d'fhonn scoileanna a dhreasú chun

... now consider the option of an oral exam at Junior Cert, in the light of the

increased marks available, and by way of preparing students for increased use at Leaving Cert level. With these changes applying to students enrolling in First Year in 2007 it means that in 2010, there will be 40% of marks available for the optional oral at Junior Cert and 40% for the oral exam in the Leaving Cert in 2012.

(Preaseisiúint de chuid ROS, 2007)

Méadaíodh líon na marcanna a d'fhéadfaí a bhronnadh sa bhéaltrial ar gach ceann de na trí leibhéal ó 20% go dtí 40% de thoradh deiridh an iarrthóra. Bhí an leithdháileadh nua seo ina chúis le hualú na marcanna i leith na gcomhpháirteanna eile den scrúdú a athrú chomh maith. Ón scrúdú in 2010 ar aghaidh, laghdaíodh líon na marcanna a d'fhéadfaí a bhronnadh sa scrúdú cluastuisceana ó 25% go dtí 10%, agus ó 55% go dtí 50% sa scrúdú scríofa.

Cuireadh treoirínte agus acmhainní ar fáil do scoileanna d'fhonn cabhrú leo an Bhéaltrial a thabhairt isteach ar leibhéal an Teastais Shóisearaigh. Ó 2007 i leith, tá méadú tagtha ar líon na scoileanna a sholáthraíonn an bhéaltrial Ghaeilge d'ainneoin nach soláthraíonn ach céatadán beag de na scoileanna an rogha seo go fóill.

For the Junior Certificate examination the SEC issued detailed instructions regarding the optional school-based Oral examination which has carried 40% of the total marks from 2010. The Aural test, which now carries 10% of the total marks, forms an integral part of Paper 1 at Higher Level and of the written paper at Ordinary Level and at Foundation Level. There was no change to the Junior Certificate syllabus.

The change in policy has seen an increase in the numbers of candidates taking the optional oral Irish test. In 2011 a total of 4,276 candidates took the optional oral examination compared to 1,687 candidates in 2010 (an increase of 2,589 candidates or 153%). 24 schools offered the optional oral in 2009, 54 schools in 2010, 94 schools in 2011 and 155 schools in 2012.

(Coimisiún na Scrúduithe Stáit, Pacáiste Eolais maidir le Scrúduithe 2013)

TÁBLA 1: SCOILEANNA AGUS MIC LÉINN A GHLAC LE BÉALTRIAIL GHAELIGE AN TEASTAIS SHÓISEARAIGH

Bliain	Iarrthóirí a ghlac leis an mbéaltrial (Tá thart ar idir 46,000 agus 50,000 iarrthóir ann ar an iomlán)	Iarrthóirí a ghlac leis an mbéaltrial (% den chohórt)	Scoileanna a ghlac leis an mbéaltrial (Tá thart ar 750 scoil ann ar an iomlán)
2007	339	0.7	níl ar fáil
2008	512	1.1	níl ar fáil
2009	725	1.5	24
2010	1,687	3.6	54
2011	4,276	8.9	94
2012	7,388	15	155
2013	10,486	20.15	194

Cé gur leagadh béim ar an tábhacht a bhaineann leis an teanga labhartha tráth a ndearnadh cinneadh 40% de na marcanna ar an iomlán a thabhairt don Bhéaltriall Ghaeilge ar leibhéal an Teastais Shóisearaigh, d'fheadfaí a rá gurbh é an t-athrú cosúil a rinneadh ar an mBéaltriall Ghaeilge ar leibhéal na hArdteistiméireachta ba chúis leis na scoileanna a spreagadh chun glacadh leis an mbéaltriall ar leibhéal an Teastais Shóisearaigh i ndáiríre.

Déanfar measúnú náisiúnta ar inniúlacht éisteachta agus labhartha i nGaeilge a fheidhmiú sa tsraith shóisearach agus sa tsraith shinsearach i gcás gach scoil dara leibhéal aitheanta. Aithnítear nach féidir go fírinneach measúnú labhartha sa tsraith shóisearach a dhéanamh ach i gcomhthéacs sampla measúnaithe áitiúil a dhéanfaidh múinteoirí ranga faoi mhodhnóireacht sheachtrach.

(Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010 – 2030)

An Ghaeilge i Straitéis na Litearthachta agus na hUimhearthachta

In 2011, sheol an Roinn Oideachais agus Scileanna *Litearthacht agus Uimhearthacht don Fhoghlaim agus don Saol: An Straitéis Náisiúnta chun Litearthacht agus Uimhearthacht a Fheabhsú i measc Leanaí agus Daoine Óga 2011-2020* (ROS, 2011). Leagtar béim láidir sa straitéis ar an tábhacht a bhaineann le ranganna Gaeilge agus Béarla araon ar mhaithe le litearthacht a fhorbairt.

Bíonn taithí foghlama teanga ag na foghlaimeoirí i scoileanna na hÉireann i mBéarla agus i nGaeilge le linn a mbunoideachais agus a n-iarbhunoideachais. Chomh maith leis sin tá suíomhanna teangeolaíochta éagsúla againn inár scoileanna – scoileanna Béarla, Gaelscoileanna, Gaelcholáistí agus scoileanna Gaeltachta ... Tá raon na scoileanna agus na suíomhanna seo agus an deis chun litearthacht a fháil sa dá theanga mar chuid den saibhreas agus neart atá i gcóras oideachais na hÉireann. Tá sé tábhachtach freisin a aithint go bhfuil dúshlán ar leith in éineacht leis an éagsúlacht seo do theagasc agus foghlaim na litearthachta...

Sa straitéis litearthachta agus uimhearthachta seo aithnítear go bhfuil riachtanais foghlama atá an-éagsúil ag foghlaimeoirí i scoileanna Gaeilge agus gur gá dóibh na scileanna litearthachta a fhorbairt i nGaeilge (mar an chéad teanga atá acu nó mar chéad teanga na scoile) agus i mBéarla. Beidh na foghlaimeoirí seo ag forbairt a gcumais chun labhairt, léamh agus scríobh i nGaeilge agus i mBéarla, ag forbairt a gcumais chun bogadh go héasca idir an dá theanga agus ag forbairt a gcumais lena bhfoghlaim litearthachta a aistriú ó theanga amháin go dtí an ceann eile.

(ROS, 2011, lch. 12)

Deirtear ansin sa straitéis nach bhfuil na siollabais Gaeilge atá á n-úsáid i láthair na huairé ag comhlíonadh na riachtanas ar leith a bhíonn ag foghlaimeoirí, go háirithe na foghlaimeoirí a fhreastalaíonn ar scoileanna lán-Ghaeilge.

Ní chomhlíonann siollabais na Gaeilge riachtanais ar leith de na scoláirí i nGaelscoileanna, go háirithe iad siúd a bhfuil an Ghaeilge mar theanga bhaile acu. Ní mór dúinn a chinntiú go ndéanann clár na sraithe sóisearaí don Ghaeilge foráil do riachtanais litearthachta ar leith de scoláirí i nGaelscoileanna, forbairt a scileanna cognaíocha agus a scileanna ardoird smaointeoireachta san áireamh.

(ibid. lch. 60)

Tá an straitéis mar bhonn agus mar thaca ag an mbéim atá á leagan ar chumas labhartha i nGaeilge an Teastais Shóisearaigh faoi láthair ach cuireann sí roinnt dúshlán agus réimsí ar gá iad a fhorbairt ar ár súile chomh maith anois agus na sonrúcháin curaclaim á bhforbairt do Ghaeilge agus do Bhéarla na Sraithe Sóisearaí. Tá plé déanta ar roinnt díobh cheana féin sa pháipéar cúlra agus sa doiciméad treorach maidir le Béarla na Sraithe Sóisearaí (CNCM, 2012). Tá obair ar bun faoi láthair i dtreo curaclam comhtháite teangacha a fhorbairt do bhunscoileanna. Leagtar béim nach beag ar an tábhacht a bhaineann le nasc a chothú idir an t-eispéireas a bhraitheann an foghlaimeoir ar an nGaeilge sa séú rang agus sa chéad bhliain. Is fíordheis é an nasc féideartha seo chun leibhéil litearthachta na bhfoghlaimeoirí a mhéadú. Ardaítear chomh maith an cheist faoi cibé acu an mbaintear nó nach mbaintear an leas is fearr agus is féidir as an ngné ‘cúrsa oscailte’ de na siollabais sa seomra ranga, siollabais an Bhéarla agus na Gaeilge ina measc, de dheasca go ndírítear isteach ar an scrúdú i go leor cásanna agus go ró-úsáidtear téacsleabhair nach gcothaíonn ach scileanna ísealoid smaointeoireachta den chuid is mó. Ar deireadh, aibhsítear sa straitéis gur gá d'fhoghlaimeoirí teagmháil le réimse leathan de théacsanna liteartha agus neamhliteartha agus moltar gur chóir don sonrúchán nua a chinntiú

... go bhfaigheann na scoláirí uile sa tsraith shóisearach deiseanna chun dul i ngleic le raon leathan de théacsanna liteartha agus neamhliteartha i réimse de na meáin lena n-áirítear na meáin dhigiteacha i mBéarla agus i nGaeilge

(ibid, lch. 60)

Cosúil le gach ábhar, is féidir leis an nGaeilge páirt dheartach a ghlacadh i scileanna uimhearthachta a fhorbairt, m.sh. nuair atá gnéithe den uimhríocht nó den tomhas feidhmeach á bplé (amhail airde, meáchan, am agus dáta, fad agus praghas), agus nuair atá coincheapa cainníochtúla á bhfoghlaim ar nós na mbunúimhreacha, na n-

orduimhreacha agus na n-uimhreacha pearsanta.

Beartais le déanaí maidir le Gaeilge na Sraithe Sóisearaí

Dearbhaíodh na gnéithe de Churaclam na Gaeilge arna bplé sa straitéis athuair i litir a sheol an tAire Oideachais agus Scileanna, Ruairi Quinn, T.D., chuig CNCM le gairid tar éis dó machnamh a dhéanamh ar

... a number of policy questions regarding Irish in English-medium and Irish-medium primary and post-primary schools (both in the Gaeltacht and in non-Gaeltacht areas.

Maidir leis an tSraith Shóisearach, thug an tAire dá aire sa litir tábhacht an tsonrúcháin nua don Ghaeilge mar chomhpháirt ríthábhachtach de chur i bhfeidhm *Creat don tSraith Shóisearach* in 2014. D'aibhsigh sé an cur chuige torthaíbhunaithe a úsáidfear i dtaca leis an sonrúchán curaclaim agus an chaoi a n-úsáidfear samplaí de shaothair fhoghlaimoirí chun macasamhail a dhéanamh de na torthaí foghlama siúd i bhfíor-chomhthéacsanna. Rinne sé tagairt do *Litearthacht agus Uimhearthacht don Fhoghlaim agus don Saol* agus don phointe ar leith sa straitéis a bhaineann le comhlíonadh na riachtanas litearthachta ar leith a bhíonn ag foghlaimoirí Gaeilge a fhreastalaíonn ar scoileanna lán-Ghaeilge. Ba shoiléir an beartas maidir leis an réimse seo.

In this context, I have considered the possibility of a separate Irish curriculum for Irish-medium and English-medium schools at Junior Cycle, similar to current provision at primary level. However, I have decided that I want to retain the existing common Irish syllabus studied by students both in English-medium and Irish-medium schools...

D'fhonn a chinntiú go gcomhlíonfar na riachtanais litearthachta ar leith a bhíonn ag scoláirí a fhreastalaíonn ar scoileanna lán-Ghaeilge, chuir an tAire in iúl

I wish to introduce the option of an additional short course in Irish at Junior Cycle which, together with the common syllabus, could provide a suitably challenging

learning experience for these students. This short course will provide opportunities for students in Irish-medium schools (and other schools that wish to provide the short course for their students) to gain credit for their exploration and enriched engagement with additional aspects of the Irish language, over and above that in the common Irish specification, particularly in relation to Irish literature.

Is beartas soiléir é seo nach mbeidh ach aon churaclam Gaeilge amháin ann do na cainteoirí agus do na foghlaimeoirí uile sa tsraith shóisearach, rud a imreoidh tionchar nach beag ar fhorbairt an tsonrúcháin do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí. Tráth a mbeidh na páistí ag aistriú ón mbunscoil go dtí an iar-bhunscoil, beidh siad tar éis cúrsaí éagsúla, ach nasctha, a leanúint ag brath ar theanga teagaisc na scoile. Beidh siad ag dul isteach i gcomhthéacs ina leanfaidh siad an cúrsa céanna beag beann ar an teanga theagaisc in ábhair eile. Is dóchúil go mbeidh a leithéid de thrasdul dúshlánach. Beidh tábhacht sa chomhthéacs seo ag an tsolúbthacht a thabharfar do scoileanna de dhroim *an Chreata don tSraith Shóisearach* i leith freastal ar chohórt na bhfoghlaimeoirí. Rinne an tAire tagairt ar leith do ghearrchúrsa chun freastal ar riachtanais chainteoirí dúchais na teanga. Féadfar gearrchúrsaí ábhartha eile - an Ghaeilge agus na Meáin, nó an Ghaeilge agus an Ceol mar shampla - a fhorbairt freisin chun riachtanais chainteoirí dúchais, agus foghlaimeoirí cumasacha eile, a chomhlíonadh.

Gaeilge na Sraithe Sóisearaí amach anseo

Beidh an obair chun sonrúchán nua a fhorbairt do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí bunaithe ar shiollabas Gaeilge an Teastais Shóisearaigh agus ar an taithí a fuarthas ar theagasc agus ar fhoghlaim na Gaeilge ó tugadh isteach an siollabas den chéad uair beagnach 25 bliain ó shin. Cuirfear san áireamh an plé a rinneadh ar an nGaeilge sa churaclam a taifeadh i gcáipéisí athbhreithnithe curaclaim agus i gcáipéisí beartas teanga de chuid CNCM le linn na tréimhse sin. Cuirfear leis an mbéim a leagadh ar chumas labhartha sa scrúdú nua agus san ualú nua a tugadh isteach in 2007. Déanfar plé leis na gnéithe áirithe den litearthacht agus den uimhearthacht a bhaineann le foghlaim, le teagasc agus le sonrú na Gaeilge, ar gnéithe iad a leagtar síos sa Straitéis Litearthachta agus Uimhearthachta. Ar deireadh, beidh an sonrúchán in oiriúint leis na

beartais a tháinig chun cinn le déanaí, .i. beidh siollabas coiteann ann do na foghlaimoirí uile agus déanfar gearrchúrsa breise a fhorbairt. Beidh saothar na Meithle Forbartha don Ghaeilge chun an sonrúchán nua a fhorbairt treoraithe ag taighde reatha maidir le sealbhú céad teangacha agus dara teangacha, ag torthaí na dtuarascálacha teangacha arna gcoimisiúnú ag CNCM ar leibhéal na bunscoile, agus ag torthaí na dtuarascálacha a ghabhann leis an athbhreithniú a leanann ar aghaidh ar Ghaeilge na hArdteistiméireachta. Cuirtear faoi chaibidil sa chéad chuid eile den pháipéar cúlra seo na saincheisteanna foghlama agus teagaisc atá tagtha chun cinn i ndáil leis an nGaeilge, ar saincheisteanna iad a chaithfear a chur san áireamh sa doiciméad treorach i dtaca le forbairt an tsonrúcháin nua.

3. Saincheisteanna atá ag teacht chun cinn i leith an tsonrúcháin don Ghaeilge

Déantar cíoradh sa chuid seo den pháipéar cúlra ar cheithre thacar de shaincheisteanna nó de thosca atá ag teacht chun solais a imreoidh tionchar ar fhorbairt an tsonrúcháin do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí. Is follas go mbeidh an taithí a fuarthas de dhroim shiollabas Gaeilge an Teastais Shóisearaigh agus a úsáide le 25 bliain anuas ina toisc ríthábhachtach. Beidh na forbairtí atá ag titim amach i láthair na huaire i ndáil le curaclam na dteangacha ar leibhéal na bunscoile lárnach d'fhonn leanúnachas a chinntiú do na foghlaimeoirí a bheidh ag aistriú ón mbunscoil go dtí an iar-bhunscoil. Ar deireadh, tugann forbairtí ar an measúnú sa tsraith shóisearach, agus forbairtí ar an teicneolaíocht faisnéise agus cumarsáide ó thaobh oideachais de go ginearálta, deis nach beag chun an sonrúchán don Ghaeilge a fhairsingiú agus cabhróidh siad go mór le foghlaim na scoláirí sa tsraith shinsearach.

Eispéireas Gaeilge an Teastais Shóisearaigh

Cuireadh fáilte roimh shiollabas Gaeilge an Teastais Shóisearaigh tráth a thugtha isteach de bharr go raibh sé bunaithe ar riachtanais agus ar shuimeanna na scoláirí, arb iad na daoine a tuigeadh den chéad uair ar chóir dóibh bheith i gcroílár an fhócais foghlama. Ceapadh gur chéim chun cinn é an cur chuige cumarsáideach don fhoghlaim teangacha a bhí mar bhonn agus mar thaca ag an siollabas feidhmiúil nóiseanúil nua. Téamaí do dhaoine fásta chomh maith le téamaí stairiúla agus tuaithe ba mhó dá raibh faoi chaibidil go dtí sin, ach tugadh isteach leis an siollabas nua ábhair ní b'éadroime agus ní b'ábhartha sa rang Gaeilge trínar fhéad na foghlaimeoirí staidéar a dhéanamh ar an teanga agus í a shealbhú. Ba é an siollabas nua ba chúis leis na foghlaimeoirí a spreagadh de bharr go raibh cluas á tabhairt dá dtuairimí agus dá n-eispéiris sa rang den chéad uair agus mar gheall ar gur mhinic a tháinig siad ar eolas nua maidir leis na nithe ina raibh spéis acu. Thug an chéim chun cinn seo misneach do na foghlaimeoirí de bharr gur thuig siad gur theanga bheo, bhríomhar í an Ghaeilge a raibh baint aici lena saolta mar dhéagóirí agus mar shaoránaigh d'Éirinn.

Go dtí gur tugadh isteach siollabas an Teastais Shóisearaigh, ní raibh i gceist leis an measúnú ach scrúdú ceann cúrsa i scríbhinn. Chiollaigh na socruithe nua, go háirithe an bhéaltrial agus tascanna léamhthuisceana agus cluastuisceana sa scrúdú ceann cúrsa, go bhféadfaí réimse ní ba leithne de scileanna teanga an fhoghlaimeora a fhorbairt agus a admháil agus cuireadh fáilte roimhe seo freisin.

D'áirithigh an cur chuige cumarsáideach, an bhéim a leagadh ar an teanga fheidhmeach sa siollabas, agus sainaithe na dtopaicí a raibh foghlaim na Gaeilge sa tsraith shóisearach bunaithe orthu go bhféadfadh na múinteoirí freastal d'inniúlachtaí, do chomhthéacsanna agus do shuimeanna na bhfoghlaimeoirí ina ranganna. Cuireadh réimse d'ábhair acmhainní nua ar fáil, lenar áiríodh téacsleabhair i bhfad ní b'fhearr, agus chabhraigh siad seo le híomhá agus le hábharthacht na teanga a fheabhsú. Tar éis do Theilifís na Gaeilge/TG4 teacht ar an bhfód, bhí fáil ní b'éasca ar ábhair scríofa agus thaifeadta, rud a d'fheabhsaigh eispéireas foghlama na Gaeilge tuilleadh. D'éirigh Gael Linn agus foilsitheoirí eile, Raidió na Gaeltachta, RTÉ agus na stáisiúin raidió áitiúla ina bhfoinsí iontacha d'ábhar tarraingteach a d'fhéadfaí a úsáid sa seomra ranga. B'iomaí deis a tháinig chun cinn laistigh agus lasmuigh den scoil chun íomhá agus ábharthacht na teanga a fheabhsú. D'fhreastail tuairim is 23,000 déagóir ar chúrsaí samhraidh sa Ghaeltacht gach bliain, agus d'fhreastail líon thar na bearta arbh ionann é agus 28,000 déagóir ar chúrsaí dá leithéid in 2008. Athdhearbhaítear sa Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010 – 2030 go leanfaidh an Rialtas *ag cur le forbairt chóras na gcoláistí samhraidh Gaeilge sa Ghaeltacht*.

Ach theip ar an dóchas a bhí le brath tráth ar tugadh isteach siollabas an Teastais Shóisearaigh le himeacht ama. Ó thaobh na measúnaithe de, níor chuir ach céatadán ní ba lú ná 1% de na scoileanna an bhéaltrial scoilbhunaithe i bhfeidhm sular tugadh isteach na socruithe nua agus an t-ualú nua in 2007. In ainneoin gur féidir a rá gurbh iomaí eispéireas nua-aoiseach, samhlaíoch a thit amach i seomraí ranga, is léir gur tháinig an córas measúnaithe, ar chóras é a bhí dírithe ar chumas scríofa i ndeireadh na dála, salach ar fhorbairt na cumarsáide dílse, uathghinte. D'éirigh an fhoghlaim de ghlanmheabhair, lán le clíséanna i bhformhór na gcásanna, an-fhorleathan sa seomra ranga de réir mar a d'ullmhaigh múinteoirí a gcuid scoláirí i dtreo na gceisteanna cumais

scríofa ar scrúdpháipéar an Teastais Shóisearaigh. Tháinig borradh san éileamh ar an *Superdán* agus ar an *Superscéal* – dánta agus gearrscéalta aonair, neamhspleácha a chuimsigh réimse leathan de na téamaí agus de na mothúcháin a bhíonn feiliúnach i scrúduithe – de réir mar a ghearr na múinteoirí agus na foghlaimeoirí siar ar réimse agus ar líon na saothar liteartha ar theagmhaigh siad leo sa seomra ranga, rud a chiallaigh nach raibh na foghlaimeoirí ullmhaithe chun tabhairt faoin litríocht i gcúrsa gnáthleibhéil ná i gcúrsa ardleibhéil na hArdteistiméireachta. Déanta na fírinne, níor theagmhaigh roinnt mhaith foghlaimeoirí le haon litríocht as Gaeilge go dtí an Cúigiú Bliain, nuair a bhí orthu tabhairt fúithi mar chomhpháirt de chúrsa gnáthleibhéil na hArdteistiméireachta, de dheasca nach raibh d'oibleagáid orthu staidéar a dhéanamh ar an litríocht i gcúrsa gnáthleibhéil an Teastais Shóisearaigh. Cosúil leis an mBéarla, is beag litríocht ar ardchaighdeán ar theagmhaigh na foghlaimeoirí léi le linn bhlianta na sraithe sóisearaí, agus i gcásanna áirithe ní bhfuair siad ach achoimrí agus nótaí faoin litríocht le foghlaim de ghlanmheabhair.

Tugadh faoi deara i dTuarascáil an Phríomh-Scrúdaitheora (Coimisiún na Scrúduithe Stáit, 2010) go bhféadfaí caighdeán na bhfreagraí ar cheisteanna a bhain leis an gcomhpháirt litríochta de chúrsa ardleibhéil an Teastais Shóisearaigh a ardú ach leas ní b'fhearr a bhaint as réimse leathan na litríochta oiriúnaí a bhíonn ar fáil. Agus é ag tagairt don chaoi ar tugadh freagraí ar cheisteanna sa chuid den pháipéar a bhain leis an bprós, thug an Príomh-Scrúdaitheoir dá aire gurbh é an gearrscéal an seánra próis ba mhinice dár úsáid iarrthóirí, seachas an t-úrscéal ná an dráma. Dúradh ní ba mhó i dTuarascáil an Phríomh-Scrúdaitheora 2006

Gearrscéalta is mó a bhí á n-úsáid ag iarrthóirí. Ceaptar nach bhfuil ar siúl ag roinnt bheag iarrthóirí, mar ullmhúchán leis an gceist seo a fhreagairt, ach dornán beag achoimrí de scéalta simplí a chur de ghlanmheabhair.

(Coimisiún na Scrúduithe Stáit, 2006)

Bhí an rud céanna le feiceáil i gcás na filíochta chomh maith

Bhí giotaí réamhullmhaithe faoi dhánta cosúil le Subh Mhilis á dtabhairt ag a lán iarrthóirí mar fhreagraí anseo.

(Coimisiún na Scrúduithe Stáit, 2010)

Níl i gceist leis an dán le Séamus Ó Néill a ndéantar tagairt dó thuas ach ocht líne agus roinnt téamaí agus mothúchán a bhíonn úsáideach i scrúduithe. Cuireadh in iúl sa Tuarascáil in 2006 freisin gurbh údar imní é nach raibh foghlaimeoirí ag teacht i dteagmháil leis an bhfilíocht leath chomh minic is a bhí.

Ceaptar nach bhfuil ar siúl ag cuid bheag iarrthóirí, mar ullmhúchán don cheist seo ach léirmheasanna gearra ar dhán nó dhó a chur de ghlanmheabhair.

(Coimisiún na Scrúduithe Stáit, 2006)

Leagtar síos i siollabas an Teastais Shóisearaigh na haidhmeanna seo a leanas maidir leis an bpáirt a fhéadann an Ghaeilge a ghlacadh i bhforbairt an duine

(e) Chun cabhrú le daltaí teacht ar shaíocht na Gaeilge chomh maith le hamhráin dhúchasacha na tíre

(f) Samhlaíocht agus cumas cruthaitheachta an dalta a fhorbairt trí réimse oiriúnach d'ábhair éagsúla léinn a chur ina láthair

(g) Chun cur ar chumas an dalta leanúint ar aghaidh go cúrsa sinsearach Gaeilge

(ROS, 1989, lch. 7)

Cuireadh i leith múinteoirí a bhí sásta eispéireas liteartha ní ba leithne a chur ar fáil d'fhoghlaimeoirí dá gcuid d'fhonn na haidhmeanna seo den siollabas a chomhlíonadh, mar aon leis na treoirlínte do mhúinteoirí a ghabh leis an siollabas, nach raibh siad ag tabhairt aghaidh ar an scrúdú mar ba cheart. I gcásanna inar cuireadh teorainn le réimse na litríochta a bhí le cur faoi chaibidil sa tsraith shóisearach ámh, ní amháin nach raibh na foghlaimeoirí réidh le tabhairt faoin litríocht sa tsraith shinsearach, ach níor baineadh leas ach an oiread as na hábhair liteartha a roghnaíodh go cúramach chun machnamh a spreagadh agus d'fhonn scileanna gníomhacha teanga a fhorbairt trí phlé ranga agus trí thascanna scríofa.

Ina dtuarascáil ilchodach, *Ag Breathnú ar an nGaeilge sa tSraith Shóisearach* (ROS, 2007), d'aibhsigh Cigireacht na Roinne Oideachais an buntáiste ó thaobh na forbartha

teanga de a bhaintear as staidéar a dhéanamh ar an litríocht sa chúrsa Ardleibhéil.

Comhtháthú na scileanna teanga

Is é an cleachtas is fearr a mhol na cigirí ná go ndéanfaí téamaí a aithint sna topaicí a luaitear sa siollabas agus aonaid mhúinteoireachta a dhéanamh de na téamaí nó na topaicí sin. Mhol na cigirí do mhúinteoirí go ndéanfaí na ceithre phríomhscil a chleachtadh agus na téamaí nó na topaicí á gclúdach leis an rang. I gcuid den litríocht don chúrsa ardleibhéil moltar nasc a dhéanamh leis na téamaí agus na topaicí agus plé leis an litríocht mar chuid chomhtháite lárnach de na haonaid mhúinteoireachta. Chuideodh a leithéid de chur chuige le staidéar ar an litríocht a dhéanamh agus na scileanna teanga ar fad comhtháite

(ROS, 2007, lch. 24)

Tá an cur chuige comhtháite seo i leith theagasc na litríochta agus fhorbairt na gceithre scil teanga léirithe agus tacaithe le blianta beaga anuas ag ceardlanna oiliúna inseirbhíse arna n-óstáil ag an tSeirbhís Tacaíochta Dara Leibhéil don Ghaeilge, ar seirbhís í atá ina cuid den tSeirbhís um Fhorbairt Ghairmiúil do Mhúinteoirí anois. Tá múinteoirí Gaeilge tar éis leas a bhaint as tacaíochtaí breise agus as acmhainní nuálacha freisin atá curtha ar fáil le 10 mbliana anuas ag an gComhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta (COGG) agus ag Comhar na Múinteoirí Gaeilge. Athdhearbhaítear sa Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010 – 2030 tiomantas an Rialtais do *ábhair d'oideachas agus litearthacht teanga a ullmhú* - ach is beag fíordhul chun cinn oideachasúil atá déanta chun na críche seo go fóill de dheasca na socruithe measúnaithe atá i bhfeidhm i láthair na huair.

Is iomaí saincheist atá tagtha chun cinn de dhroim na taithí atá faighte ar fhoghlaim agus ar theagasc na Gaeilge i seomraí ranga na sraithe sóisearaí ó tugadh isteach an Teastas Sóisearach i 1989 agus beidh gá leis na saincheisteanna seo a phlé agus a spíonadh i gcomhthéacs an athbhreithnithe agus fhorbairt an tsonrúcháin nua do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí. I measc na saincheisteanna seo tá an chaoi a bhféadfar cur chun cinn réimse iomlán na scileanna teanga a chur i gcoilár na ngníomhaíochtaí foghlama a dtéann na foghlaimeoirí i ngleic leo, agus an chaoi a bhféadfaidh an cur chuige measúnaithe agus struchtúr agus leagan amach na gcúrsaí cabhrú leis seo.

Is tábhachtach chomh maith go ndéanfar machnamh ar an bpáirt a bheidh ag an litríocht agus ag gnéithe cultúrtha eile den Ghaeilge sa saothar seo. Beidh gá le seánraí agus le foirmeacha traidisiúnta litríochta a chur faoi chaibidil i dtaca leis an sonrúchán nua freisin, chomh maith le húsáid téacsanna neamhliteartha agus téacsanna ilmhódacha a bhaineann feidhm as meáin dhigiteacha.

Leanúnachas le Curaclam na Bunscoile

Tá dhá leagan de Churaclam na Gaeilge in úsáid i mbunscoileanna faoi láthair, ceann acu atá dírithe ar scoileanna lán-Ghaeilge agus ceann eile ar scoileanna Béarla. Tá ag an dá churaclam na snáitheanna céanna (*Éisteacht; Labhairt; Léitheoireacht* agus *Scríbhneoireacht*) agus na snáithaonaid chéanna (*Ag cothú spéise; Ag tuiscint teanga; Ag úsáid teanga; Ag cothú fonn léitheoireachta* agus *Ag cothú fonn scríbhneoireachta*). Ach, i gcás scoileanna Gaeltachta agus scoileanna lán-Ghaeilge, tá rannán breise ann sna snáithaonaid *Ag tuiscint teanga* agus *Ag úsáid teanga*. Is iad sin *Cumas agus Muinín* agus *Samhlaíocht agus Mothúcháin*.

Cuirtear san áireamh i gcuraclam teangacha na bunscoile, atá á fhorbairt faoi láthair, na comhthéacsanna éagsúla ina bhfoghlaimíonn páistí teangacha i mbunscoileanna Éireannacha: .i. Scoileanna Béarla, scoileanna Gaeltachta agus scoileanna lán-Ghaeilge. Léirítear meas sa churaclam teangacha d'eispéireas teanga gach páiste i riocht is go dtuigtear nuair a fhorbraíonn páistí scileanna i dteanga áirithe gur féidir leo leas a bhaint as na scileanna céanna i dteangacha eile freisin. Forbraíonn siad buninniúlacht choiteann chomh maith a chuireann ar a gcumas scileanna teanga agus straitéisí foghlama a aistriú chuig teangacha eile. Dá bhrí sin, cé gur léir go bhfuil bunghnéithe teangacha, m.sh. fuaimniú, éagsúil lena chéile, is féidir leis na páistí feidhm a bhaint as an eolas bunúsach atá foghlamtha acu i gcás gach teanga.

Tá curaclam comhtháite teangacha ar leibhéal na bunscoile á shonrú faoi láthair. Cuimsíonn sé curaclam céad teanga (T1) agus curaclam dara teanga (T2). Socraítear an T1 — an Ghaeilge nó an Béarla — de réir theanga teagaisc agus chomhthéacs foghlama na scoile. Is ionann an comhthéacs T1 i mBéarla agus i nGaeilge. Leanann an T2 — an

Ghaeilge nó an Béarla — an contanam foghlama céanna leis an T1 ach baintear amach torthaí an churaclaim ar leibhéal éagsúla de réir mhéid na taithí ar an teanga agus mhéid na teagmhála léi. Cumasaíonn an cineál foghlama comhuainí teanga seo d'fhorbairt fheidhmeanna cognaíocha agus teanga an pháiste de thoradh ar go sealbhaíonn sé dhá chóras teanga ar leith. Ciallaíonn sonrúchán coiteann na gcuraclam T1 agus T2 go ndéantar sainathint shonrach ar dheiseanna comhtháthaithe laistigh de theanga áirithe, idir teangacha agus thar an gcuraclam ar fad.

Agus forbairt an tsonrúcháin nua do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí á cur faoi chaibidil, is tábhachtach í ceist an leanúnachais i bhfoghlaim na Gaeilge idir bhlianta deireanacha na bunscoile agus an tsraith shóisearach. Nuair a bheidh daltaí ag bogadh ar aghaidh ón mbunscoil go dtí an iar-bhunscoil, beidh siad ag bogadh ó churaclam Gaeilge ina ndéantar idirdhealú idir na daltaí de réir na teanga teagaisc agus theanga na scoile go dtí curaclam nach ndéantar a leithéid d'idirdhealú ann ach a bhfuil dhá leibhéal agus gearrchúrsaí roghnacha aige¹. Sa chomhthéacs seo, dá mhéad an leanúnachais is ea is fearr é. Féadfar é seo a chur chun cinn, ar leibhéal na bunscoile agus na hiar-bhunscoile araon, ach glacadh le foirm agus le cur chuige coiteann i leith shonrú na gcuraclam, lena n-áireofar *snáitheanna* coiteanna (amhail Teanga ó Bhéal, Léitheoireacht agus Scríbhneoireacht) agus *gnéithe* coiteanna (amhail Cumarsáid a dhéanamh mar éisteoir, mar chainteoir, mar léitheoir, agus mar scríbhneoir; Teanga a spíonadh agus a úsáid, agus Eolas faoi struchtúr agus faoi ábhar teanga) a shainaithint agus a úsáid. I gcás na snáitheanna agus na ngnéithe uile seo, sonrúfar léirorthaí foghlama i ndáil leo. Éascóidh an cur chuige coiteann seo aistriú agus forbairt na scileanna foghlama teanga arna bhforbairt cheana agus na daltaí ag bogadh ar aghaidh ón mbunscoil go dtí an iar-bhunscoil. D'fhéadfaí dul i ngleic le ceist an leanúnachais chomh maith ach tacar torthaí foghlama ar leith a fhorbairt do chúrsa na chéad bhliana, cúrsa a mbeadh sé mar aidhm aige an leanúnachais leis an nGaeilge i gCuraclam na Bunscoile a uasmhéadú.

---

¹ Féach Aguisín 1 le haghaidh tuilleadh eolais faoi chomhthéacsanna cosúla a bheag nó a mhór i dTuaisceart Éireann agus sa Bhreatain Bheag.

An Measúnú

Tar éis *an Creat don tSraith Shóisearach* a thabhairt isteach, déanfar measúnú ar Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí de réir treoirlínte agus paraiméadair áirithe. Leagfar béim láidir ar an measúnú mar thaca leis an bhfoghlaim, ar mheasúnú foirmitheach ar obair ranga agus ar an gcaoi a bhféadfaí measúnuithe a tharlóidh sa chomhthéacs sin a nascadh le tascanna measúnaithe shuimithigh a bheidh ina gcuid de theastasú na sraithe sóisearaí. Sa chomhthéacs sin, is ábhar í an Ghaeilge ar ina leith a leanfaidh Coimisiún na Scrúduithe Stáit de scrúduithe a leagan amach agus a mharcáil go seachtrach. Ach, beidh comhpháirt den mheasúnú bunaithe sa scoil chomh maith. Beidh gá le hualú na gcomhphárteanna measúnaithe (60% don scrúdú ceann cúrsa i dtreo dheireadh an tríú bliain agus 40% don chomhpháirt scoilbhunaithe de ghnáth) a chur faoi chaibidil go han-chúramach i gcás na Gaeilge. Díreofar isteach ar an mbealach a ndéanfaí scileanna teanga leathana – teanga ó bhéal, léitheoireacht agus scríbhneoireacht – a léiriú agus a ualú sna socrúithe measúnaithe agus ar na bealaí éagsúla a bhféadfaí an léiriú agus an t-ualú sin a chur i bhfeidhm sna cúrsaí Gnáthleibhéal agus Ardleibhéal.

Mar fhocal scoir maidir leis an athrú ar na socrúithe measúnaithe, is fiú a thabhairt faoi deara go mbeidh tabhairt isteach na tástála caighdeánaí ar chumas léitheoireachta sa Ghaeilge do scoláirí an dara bliain i scoileanna lán-Ghaeilge ón mbliain 2016 ar aghaidh ina cúis le heolas measúnaithe úsáideach a chur ar fáil do mhúinteoirí sna scoileanna sin maidir leis an dul chun cinn atá á dhéanamh ag scoláirí dá gcuid.

An Teicneolaíocht Faisnéise agus Cumarsáide agus an Ghaeilge

Is mór an dul chun cinn atá déanta le gairid i dtaobh teicneolaíochtaí faisnéise agus cumarsáide sa tsochaí agus san earnáil oideachais agus tá an dul chun cinn seo dulta go mór chun tairbhe don Ghaeilge. Sa chomhthéacs seo, ní mór don sonrúchán nua do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí na teicneolaíochtaí nua seo a chur san áireamh agus a léiriú, go háirithe ó thaobh na foghlama, an teagaisc agus na measúnaithe de. I

dtuarascáil na cigireachta in 2007 áfach, cuireadh in iúl nach raibh ach úsáid an-teoranta á baint as acmhainní TFC i ranganna Gaeilge ag an am.

Ba rí-shoiléir ó na tuairiscí gur bheag úsáid a baineadh as teicneolaíocht faisnéise agus cumarsáide do mhúineadh na Gaeilge ná sa phleanáil don Ghaeilge.

Go fiú sna cásanna teoranta nuair a bhí acmhainní TFC in úsáid ag múinteoirí, ní bhfuair na scoláirí deis teagmháil dhíreach a bheith acu leis an teicneolaíocht, mar shampla chun ábhair i nGaeilge a aimsiú.

Moltaí

Ba chóir a dheimhniú go mbíonn fáil ar acmhainní TFC do na ranganna Gaeilge mar chuid den phlean teagaisc don Ghaeilge.

Ba chóir go mbeadh deiseanna ag múinteoirí oiliúint a fháil ar TFC a úsáid i dteagasc na Gaeilge.

(Ag Breathnú ar an nGaeilge sa tSraith Shóisearach, lgh. 56-57)

Leagtar béim arís sa Straitéis 20 Bliain ar an ról tábhachtach atá ag an teicneolaíocht faisnéise agus cumarsáide in eispéiris agus i bhfoghlaim na bhfoghlaiméoirí Gaeilge a bharrfheabhsú.

Is é an tátal a bhaintear as iarrachtaí athneartaithe teangacha ar fud an domhain go bhfuil sé thar a bheith riachtanach beocht a chur sa Ghaeilge lasmuigh den seomra ranga i gcás na ndaoine óga atá á foghlaim sa chóras oideachais foirmiúil.

Má táthar le cultúr agus féiniúlacht don óige agus a gcineálacha cuí Gaeilge a chothú, caithfear deiseanna a chur ar fáil le go n-úsáidfear an teanga go nádúrtha agus go gcruthófar gréasáin chainteoirí trí theicneolaíocht na faisnéise agus na cumarsáide.

(Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010 – 2030, lch. 12)

Ba í an tsuim a léiríodh sa bhaile in Éirinn agus i measc an diaspóra sna féidearthachtaí a chruthaigh an teicneolaíocht faisnéise agus cumarsáide don Ghaeilge ba chúis le forbairt coincheapa ar a dtugtar an CyberGhaeltacht. Is iomaí ábhar foghlama den scoth atá le fáil ar an Idirlíon agus tá cuid mhaith acu á n-úsáid i ranganna ar gach leibhéal cheana féin. Tugann foclóirí agus áiseanna gramadaí ar líne amhail www.focal.ie, an foclóir beag, www.focloir.ie agus www.potafocal.com, agus áiseanna foghlama amhail www.ceacht.ie, WinGléacht, GaelSpell - an Litreoir Gaeilge, Vifax, E-Leathanach agus an Vicipéid cúnamh nach beag do dhaoine snas a chur ar a gcuid scileanna léitheoireachta agus scríbhneoireachta. Tá YouTube agus iTunes U COGG ar shamplaí de shuíomhanna eile a d'fhéadfaí a úsáid chun eispéireas na Gaeilge a fheabhsú, bíodh sé taobh istigh nó taobh amuigh den seomra ranga. D'fhéadfadh an saol digiteach bheith ina chuid an-tábhachtach de Ghaeilge na sraithe sóisearaí, i réimse na measúnaithe go rí-áirithe.

Léiríodh i dtionscnamh FÓN de chuid CNCM a cuireadh i gcrích le gairid na bealaí a bhféadfaí feidhm a bhaint as an teicneolaíocht faisnéise agus cumarsáide chun críche na measúnaithe agus an tsealbhaithe teanga araon. Bhí i gceist leis an tionscnamh seo foghlaimeoirí agus iad ag baint úsáide as gutháin phóca agus as bunachar sonraí ar líne chun an teanga a fhoghlaim, idirghníomhú sóisialta agus úsáid mhéadaithe na teanga a chothú agus measúnú a dhéanamh ar a ndul chun cinn ar bhonn rialta. Is cinnte go gcuirfidh an t-athrú beartaithe ar na socruithe measúnaithe sa tsraith shóisearach deiseanna ar fáil chun úsáid níos forleithne a bhaint as teicneolaíochtaí agus as ríomhphunanna den sórt seo i gcomhthéacs na comhpháirte measúnaithe scoilbhunaithe. Féadtar an teicneolaíocht faisnéise agus cumarsáide a chur i bhfeidhm ar bhealach an-úsáideach i gcás teangacha go háirithe toisc go gcuireann sí ar chumas scoláirí na scileanna teanga atá á bhforbairt acu agus príomhscileanna na sraithe sóisearaí a chur ar taispeánt.

4. Socrúchán ábhar sa tsraith shóisearach nua

Cé go mbeidh tréithe ar leith ag cuid de na sonrúcháin, ar tréithe iad a eascróidh as an réimse foghlama áirithe a bheidh faoi chaibidil, beidh roinnt gnéithe i gceist leis na sonrúcháin uile d'ábhair agus do ghearrchúrsaí.

- Beidh na socrúcháin bunaithe ar thorthaí
- Léireofar iontu contanam foghlama a bheidh dírithe ar dhul chun cinn an fhoghlaim
- Leagfar síos iontu ionchais shoiléire foghlama
- Tabharfar iontu samplaí de na hionchais sin
- Beidh siad dírithe ar an litearthacht, ar an uimhearthacht, agus ar phríomhscileanna eile.
- Déanfar gach iarracht friotal soiléir agus téarmaíocht chomhsheasmhach a úsáid.

D'fhonn an nasc leis an bhfoghlaim agus leis an teagasc ar leibhéal na bunscoile a fheabhsú, úsáidtear na gnéithe céanna i gCuraclam na Bunscoile. Cuimseoidh an sonrúchán do gach ábhar agus do gach gearrchúrsa na sraithe sóisearaí:

Tús eolais faoin tsraith shóisearach	Beidh an chuid seo mar an gcéanna i ngach sonrúchán agus déanfar inti achoimre ar na príomhghnéithe den <i>Chreat don tSraith Shóisearach</i> .
Aidhm	Leagfar síos aidhm ghonta le haghaidh an ábhair nó an ghearrchúrsa.

<p>Bunús</p>	<p>Déanfar cur síos ar nádúr agus ar chuspóir an ábhair nó an ghearrchúrsa, chomh maith leis na riachtanais agus leis na hinniúlachtaí ginearálta a bheidh ag teastáil ó na scoláirí chun tabhairt faoi.</p>
<p>Naisc le</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ráitis foghlama ▪ Litearthacht agus uimhearthacht ▪ Príomhscileanna eile	<p>Aibhseofar agus míneofar na naisc a bheidh ag an gcúrsa nó ag an ngearrchúrsa le príomhghnéithe na foghlama agus an teagaisc ar leibhéal na sraithe sóisearaí.</p>
<p>Forbhreathnú</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Snáitheanna ▪ Torthaí Foghlama	<p>Déanfar san fhorbhreathnú ar an ábhar nó ar an ngearrchúrsa cur síos ar an mbealach a neagraítear agus a leagtar amach an fhoghlaim i snáitheanna agus i dtorthaí foghlama.</p>
<p>Nithe a bhfuiltear ag súil leo ó scoláirí</p>	<p>Beidh siad seo nasctha le grúpaí de thorthaí foghlama an ábhair agus beidh baint acu le samplaí de shaothair scoláirí. Déanfar na samplaí a anótáil chun a léiriú cibé acu a bhí nó nach raibh siad in oiriúint leis na nithe a rabhthas ag súil leo.</p>

<p>Measúnú agus teastasú</p>	<p>Déanfar tagairt sa chuid seo don mheasúnú foirmitheach agus don mheasúnú suimitheach araon. Tabharfar breac-chuntas ar an gcomhpháirt/na comhpháirteanna measúnaithe a mbeidh ar na foghlaimeoirí cruthúnas foghlama a thabhairt ar lámh maidir leo i dtreo teastas na sraithe sóisearaí a bhaint amach.</p> <p>Déanfar cur síos ar an gcomhpháirt mheasúnaithe a bheidh bunaithe sa scoil agus ar an gcomhpháirt a bheidh bunaithe ar scrúdú. Leagfar amach na tascanna measúnaithe a mbeidh feidhm acu ar an gcomhpháirt scoilbhunaithe mar aon leis na critéir a úsáidfear chun measúnú a dhéanamh ar na tascanna sin.</p> <p>Déanfar forlíonadh orthu siúd le hábhar agus le socruithe measúnaithe mionsonraithe, ó Choimisiún na Scrúduithe Stáit agus ó CNCM, ag amanna cuí le linn na sraithe sóisearaí.</p>
------------------------------	--

5. Doiciméad treorach maidir leis an athbhreithniú ar Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí

Beidh i gceist leis an athbhreithniú ar Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí sonrúchán a fhorbairt de réir an teimpléid le haghaidh sonrúchán do na hábhair agus do na gearrchúrsaí uile de chuid na sraithe sóisearaí.

Leagfar síos an sonrúchán ar dhá leibhéal, .i. Ardleibhéal agus Gnáthleibhéal.

Beidh sé struchtúrtha nó eagraithe i snáitheanna agus i dtorthaí foghlama.

Beidh sé ceaptha ionas go mairfeadh a theagasc 240 uair ar a laghad.

Cuimseoidh torthaí foghlama an tsonrúcháin príomhscileanna na sraithe sóisearaí, de réir mar is iomchuí.

Cuirfear scileanna litearthachta agus uimhearthachta chun cinn trí ghnéithe ar leith den sonrúchán, de réir mar is iomchuí.

Beidh sé críochnaithe agus réidh le cur faoi bhráid na Comhairle faoi fhómhar 2014.

Cuirfear san áireamh san athbhreithniú ar Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí taighde agus forbairtí reatha ó thaobh theagasc agus fhoghlaim na Gaeilge de, tuiscintí ar an litearthacht atá ag teacht chun solais, agus an gá lena chur ar aon dul leis an bhforbairt atá á déanamh ar churaclam na dteangacha ar leibhéal na bunscoile faoi láthair.

Déanfar plé le leanúnachas agus le dul chun cinn tríd an gcóras oideachais san athbhreithniú. Déanfar cíoradh ar cibé acu ba chóir nó nár chóir díriú isteach ar an méid a d'fhoghlaim na daltaí ar an mbunscoil a chomhdhlúthú agus ar an gcaoi a n-ullmhóidh torthaí Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí na scoláirí go héifeachtach chun aghaidh a thabhairt ar an teanga sa tsraith shinsearach.

Cuirfear san áireamh san athbhreithniú na riachtanais éagsúla a bhíonn ag gach

foghlaimeoir na Gaeilge, cainteoirí dúchasacha ina measc.

Beidh an sonrúchán mar bhonn agus mar thaca ag ról na Gaeilge inár n-oidhreacht chultúrtha agus mar theanga neamhfhorleathan i gcomhthéacs an Aontais Eorpaigh.

Déanfar plé san athbhreithniú leis na nithe seo a leanas go sonrath:

- An chaoi a bhféadfaidh an sonrúchán bheith dírithe go láidir ar an bhfoghlaim, ó thaobh a léirithe agus a shainréime teanga de, agus fócas soiléir a bheith aige ar an méid a fhéadfaidh foghlaimoirí a dhéanamh chun a gcuid scileanna teanga agus gnóthachtálacha a fhorbairt agus a chur in iúl
- An chaoi a sonródh na torthaí foghlama go soiléir an méid a bheifear ag súil a bhainfidh na foghlaimoirí amach agus an chaoi a mbeidh na torthaí foghlama sin nasctha le samplaí de shaothair agus d'fhoghlaim na scoláirí a léireoidh na gnóthachtálacha a ndéanfar cur síos orthu sna torthaí foghlama agus a thacóidh le measúnú ag múinteoirí
- An chaoi a mbeidh an sonrúchán do Ghaeilge na Sraithe Sóisearaí nasctha le torthaí foghlama de chuid an churaclaim athbhreithnithe teangacha i gCuraclam na Bunscoile
- An chaoi a n-eagrófar an cúrsa; cibé acu a bheidh sé eagraithe cosúil le Béarla na Sraithe Sóisearaí .i. bunaithe ar *snáitheanna* amhail teanga ó bhéal, léitheoireacht agus scríbhneoireacht, agus ar *ghnéithe* amhail cumarsáid a dhéanamh, teanga a spionadh agus a úsáid, agus eolas faoi struchtúr agus faoi ábhar teanga, nó a bheidh sé eagraithe ar bhealach éigin eile
- Na scileanna teanga ar leith a leagfar béim orthu; cibé acu ba chóir nó nár chóir na scileanna atá ann cheana amhail cluastuiscint, labhairt, léitheoireacht agus scríbhneoireacht a leathnú amach chun scileanna amhail féachaint, cur i láthair agus cruthú a chur san áireamh
- Leagan síos téacsanna agus cibé acu ba chóir don sonrúchán nua téacsanna a

leagan síos, a mholadh nó leanúint de rogha oscailte téacsanna a chur ar fáil arna bunú ar théamaí agus ar thopaicí réamhshocraithe

- Sainiú na dtéacsanna agus cibé acu ba chóir nó nár chóir don sainiú bheith leathan a dhóthain chun téacsanna ilmhódacha agus foinsí éagsúla litríochta a chur san áireamh
- I dtéarmaí ginearálta, an chaoi a mbeidh litearthacht scoláirí éifeachtach i leith scileanna glacacha agus táirgiúla teanga a chothú i réimse leathan de chomhthéacsanna, idir scríofa agus labhartha, lena n-áireofar teanga ó bhéal, téacs clóite, féachaint, léitheoireacht, amharcthéacs agus na hamharcmeáin chraolta, agus na meáin dhigiteacha
- Leanúint de bhéim a leagan ar chumas labhartha sa Ghaeilge agus, sa chomhthéacs seo, ar fhormáid reatha an mheasúnaithe ar chumas labhartha chomh maith, na socruithe agus an t-ualú i dtaca léi san áireamh
- An pháirt a ghlacfaidh an sonrúchán tríd an bhfoghlaim agus tríd an teagasc i bhfeabhas a chur ar an teagmháil a bhíonn ag foghlaimeoirí leis an nGaeilge agus ar an taitneamh a bhaineann siad as an nGaeilge
- Measúnú ar an nGaeilge: sonrúchán don mheasúnú foirmitheach, leanúnach ar fhoghlaim scoláirí mar aon le dhá chomhpháirt mheasúnaithe, .i. scrúdú agus obair scoilbhunaithe, a bheidh nasctha le teastasú. Beidh i gceist leis an gceann deireanach an dá chomhpháirt a shocrú agus a leagan síos. Ina theannta sin, ba chóir go nginfí na tascanna measúnaithe a mbeidh feidhm acu ar an gcomhpháirt scoilbhunaithe mar aon leis na critéir a úsáidfear chun measúnú a dhéanamh ar na tascanna sin
- Ról agus nádúr an ghearrchúrsa nua, roghnaigh sa Ghaeilge a ghabhfaidh leis an sonrúchán ábhair atá ann cheana, agus a dhéanfaidh é a fhairsingiú. Beidh an cúrsa seo dírithe go láidir ar an litríocht agus ar na riachtanais litríochta a bhíonn

ag na foghlaimoirí a fhreastalaíonn ar scoileanna lán-Ghaeilge go háirithe

- An pháirt a fhéadfaidh an sonrúchán nua a ghlacadh i líon na ndíolúintí ón nGaeilge a laghdú.

Beidh obair na Meithle Forbartha don Ghaeilge bunaithe ar na treoracha seo ar an gcéad dul síos. Beidh sí treoraithe ag Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010 – 2030. Agus an grúpa i mbun oibre agus plé, d'fhéadfadh sé go ndéanfaí roinnt de na pointí seo a fhormhíniú agus go gcuirfí pointí eile leis an doiciméad treorach.

6. Tagairtí

Comhairle na hEorpa, (2001) *Comhchreat Tagartha na hEorpa um Theangacha: Foghlaim, Teagasc agus Measúnú, (CTET/CEFR)*, Cambridge: Cambridge University Press. Le fáil ag http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/elp-reg/Source/Key_reference/CEFR_EN.pdf

Comhairle na hEorpa, Roinn Beartais Teanga Chomhairle na hEorpa. *Punann na dTeangacha Eorpacha* <http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/>

Darmody, Merike, Dunne, Allison, McCoy, Selina, Smyth, Emer (2006), *Pathways Through the Junior Cycle: The Experiences of Second Year Students*, Baile Átha Cliath: An Institiúid Taighde Eacnamaíochta agus Sóisialta/The Liffey Press.

Department of Education and Science/An Roinn Oideachais agus Eolaíochta (ROS), (Deireadh Fómhair 2011). *Creat don tSraith Shóisearach*, <http://www.education.ie/ga/Foilseacháin/Tuarascálacha-Beartais/Creat-don-tSraith-Shóisearach.pdf>

ROS (1999), *Curaclam na Bunscoile - Gaeilge* http://www.ncca.ie/uploadedfiles/Curriculum/Primary_Gaeilge_Curriculum.pdf

ROS, *Gaeilge don Teastas Sóisearach – Treoirlínte do Mhúinteoirí*, http://education.ie/en/Schools-Colleges/Information/Curriculum-and-Syllabus/Junior-Cycle-/Syllabuses-Guidelines/jc_gaeilge_guidelines.pdf

ROS, (Iúil 2011), *Litearthacht agus Uimhearthacht don Fhoghlaim agus don Saol: An Straitéis Náisiúnta chun an Litearthacht agus an Uimhearthacht a Fheabhsú i measc Leanaí agus Daoine Óga 2011-2020*, http://www.education.ie/ga/Foilseacháin/Tuarascálacha-Beartais/lit_num_strategy_full_ir.pdf

ROS (2007), *Ag Breathnú ar an nGaeilge sa tSraith Shóisearach – Múineadh agus Foghlaim in Iar-Bhunscoileanna*, http://www.sdpi.ie/inspectorate/insp_looking_irish_jr_cycle.pdf

ROS, (Márta 2007) *Promoting Oral Irish in Post-primary Schools*, Óráid arna tabhairt ag an Aire Oideachais agus Eolaíochta, Mary Hanafin T.D., an 11 Márta, 2007. Le fáil ag <http://www.education.ie/en/Press-Events/Speeches/2007-Speeches/SP07-03-11.html>

ROS, (1989). *Siollabas don Teastas Sóisearach – Gaeilge*, http://www.education.ie/en/Schools-Colleges/Information/Curriculum-and-Syllabus/Junior-Cycle-/Syllabuses-Guidelines/jc_gaeilge_sy.pdf

ROS, (2006) *The Language Education Policy Profile, Country Report for Ireland*. Le fáil ag http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/IrelandCountry_report_EN.pdf

Dowling, P.J., (Leagan athbhreithnithe 1968), *The Hedge Schools of Ireland*, Corcaigh: The Mercier Press.

Government of Ireland/Rialtas na hÉireann, (Lún 2012). *Bunreacht na hÉireann, the Constitution of Ireland*,
http://www.taoiseach.gov.ie/eng/Publications/Publications_Archive/Publications_2012/Bunreacht_na_h%C3%89ireann-Aug2012.pdf

Government of Ireland/Rialtas na hÉireann, (2012). Le fáil ag
<http://www.ahg.gov.ie/ie/Straiteis20BliaindonGhaeilge2010-2030/AchtnaGaeltachta2012/Acht%20na%20Gaeltachta%202012.pdf>

Government of Ireland/Rialtas na hÉireann, (Noll 2006). *Government Statement on the Irish Language 2006/Ráiteas i leith na Gaeilge 2006*. Le fáil ag
http://www.coimisineir.ie/downloads/Raitis_i_Leith_na_Gaeilge2006.pdf

Government of Ireland/Rialtas na hÉireann, (Noll 2010). *Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge 2010 – 2030*. Le fáil ag
<http://www.ahg.gov.ie/ie/Straiteis20BliaindonGhaeilge2010-2030/Foilseachain/Straiteis%2020%20Bliain%20-%20Leagan%20Gaeilge.pdf>

Kelly, A. (2002), *Compulsory Irish: language and education in Ireland, 1870s – 1970s*, Baile Átha Cliath agus Portland, OR: Irish Academic Press.

Kennedy, E., Dunphy, E., Dwyer, B., Hayes, G., McPhillips, T., Marsh, J., O'Connor, M., Shiel, G., *Tuarascáil Taighde de chuid CNCM 15 - Educational Research Centre, Dublin Literacy in Early Childhood and Primary Learning (3 – 8 years)*, Baile Átha Cliath: CNCM
http://www.ncca.ie/en/Curriculum_and_Assessment/Early_Childhood_and_Primary_Education/Primary_School_Curriculum/Language_Curriculum_Research_Reports_/litreport.pdf

Little, D., (Samhain 2003) *Teangacha sa Churaclam Iar-bhunoideachais– plécháipéis/ Languages in the Post-Primary Curriculum – a discussion paper*. Baile Átha Cliath: CNCM. <http://www.ncca.ie/uploadedfiles/Publications/Plecaipeis.pdf>

CNCM, (2006) *Curriculum Provision for Irish in Post-Primary Education*. Available at
http://www.ncca.ie/ga/Curaclaim_agus_Meas%20C3%BA_nacht/Oideachas_Iar-Bhunscoile/Athbhreithni%20C3%BA_ar_Theangacha/Curriculum_Provision_for_Irish_in_Post-Primary_Education.pdf

CNCM, (2004) *Moving Up- The Experiences of First-Year Students in Post-primary*

Education. Le fáil ag <http://www.ncca.ie/uploadedfiles/Publications/ESRIBooklet.pdf>

Ó Duibhir, P agus Cummins, J. *Tuarascáil Taighde 16 de chuid CNCM - I dTreo Curaclam Comhtháite Teangacha san Oideachas Luathóige agus sa Bhunoideachas (3 – 12 bhliain d'aois)*, Baile Átha Cliath: CNCM
http://www.ncca.ie/en/Curriculum_and_Assessment/Early_Childhood_and_Primary_Education/Primary_School_Curriculum/Language_Curriculum_Research_Reports_/intlangreport.pdf

Ó Mathúna, S.P., (1974), *Múineadh an Dara Teanga – Fás na Modheolaíochta. 1570 – 1972*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.

Ó Néill, S. (1949), *Subh Mhilis*, Dánta do Pháistí. Baile Átha Cliath: Sáirséal agus Dill

Nuacht RTÉ, (Dé Máirt, an 13 Aibreán 2010). *Exempt Irish students doing other languages*, arna aisghabháil an 11 Meán Fómhair 2013 ó
<http://www.rte.ie/news/2010/0413/129795-exams/>

Coimisiún na Scrúduithe Stáit, (2013). *Examinations 2013 Information Pack*,
http://www.examinations.ie/press/Media_Information_Pack_2013_Final.pdf

Coimisiún na Scrúduithe Stáit, (2006) *Scrúdú an Teastais Shóisearaigh, 2006 – Gaeilge. Bonnleibhéal, Gnáthleibhéal, Ardleibhéal. Tuairisc an Phríomhscrúdaitheora*.
http://www.examinations.ie/archive/examiners_reports/cer_2006/TS_Gaeilge_Tuairisc_2006.pdf

Coimisiún na Scrúduithe Stáit, (2010) *Scrúdú an Teastais Shóisearaigh, 2010 – Gaeilge. Bonnleibhéal, Gnáthleibhéal, Ardleibhéal. Tuairisc an Phríomhscrúdaitheora*.
http://www.examinations.ie/archive/examiners_reports/Gaeilge_JC_2010_Ch_Ex_report.pdf

Shiel, G., Cregan, M., McGough, Á. agus Archer, P. *Tuarascáil Taighde 14 - Teanga ó Bhéal san Oideachas Luath-óige agus sa Bhunoideachas (3 – 8 mbliana d'aois) CNCM* (2012), Baile Átha Cliath: CNCM
http://www.ncca.ie/en/Curriculum_and_Assessment/Early_Childhood_and_Primary_Education/Primary_School_Curriculum/Language_Curriculum_Research_Reports_/orallangereport.pdf

Tissier-Moston, A., (2010), *The Campaign for the Recognition of the Irish Language in National Schools (1874 – 1904). Language Issues - Ireland, France, Spain*. Hutchinson, Wesley/Ní Ríordáin, Clíona (eagarthóirí). An Bhruiséil, Bern, Beirlín, Frankfurt, Nua-Eabhrac, Oxford, Vín: Peter Lang International Academic Publishers.

van Ek, J.A., (1982) *Current Trends in Second Language Teaching in Europe*, BÁC: Bord na Gaeilge.

Aguisín 1: An Ghaeilge i dTuaisceart Éireann agus an Bhreatnais sa Bhreatain Bheag

Nuair a chuirtear curaclaim agus sonrúcháin churaclaim idirnáisiúnta faoi chaibidil, is léir nach bhfuil ach líon teoranta tíortha agus dlínsí ann a fhéadtar a chur i gcomparáid dhíreach leis an nGaeilge. Féadtar cás na Gaeilge in Éirinn a chur i gcomparáid le dhá chás eile áfach, .i. an Ghaeilge i dTuaisceart Éireann, áit a gcuirtear an teanga ar fáil mar ábhar i scoileanna agus an Bhreatnais sa Bhreatain Bheag.

Déantar foráil sa Churaclam i **dTuaisceart Éireann** d'idirdealú a dhéanamh i dteagasc na teanga ar an leibhéal iar-bhunscoile de réir na teanga teagaisc seachas teanga bhaile an fhoghlaimora. Sa chomhthéacs seo, is féidir le scoláirí an Ghaeilge a thógáil suas go dtí scrúduithe General Certificate of Secondary Education (GCSE), ar scrúduithe iad a sheasann iarrthóirí ag deireadh Eocharchéim 4 (KS4) nuair atá siad 15-16 bliana d'aois.

Braitheann cúrsa na Gaeilge ar an teanga theagaisc. Déanann na foghlaimoirí a thagann isteach in iar-bhunscoileanna lán-Ghaeilge ó bhunscoileanna lán-Ghaeilge staidéar ar ábhar darb ainm GAEILGE. Is féidir le foghlaimoirí i scoileanna Béarla staidéar a dhéanamh ar ábhar faoi leith darb ainm IRISH ar an leibhéal seo, agus déantar talamh shlán de i gcás an ábhair seo nach ndearna siad aon staidéar ar an nGaeilge roimh ré. Féadtar tabhairt faoin dá chúrsa seo ar bhonnleibhéal nó ar ardleibhéal. Níl ach trí scoil ann i dTuaisceart Éireann faoi láthair (thart ar 180 scoláire in aghaidh na bliana) ina dtógann na foghlaimoirí GAEILGE. Is scoilbhunaithe atá an measúnú ar na cúrsaí agus caitheadh na hiarrthóirí cur i láthair ó bhéal a thabhairt (ar fiú é 30% de na marcanna ar an iomlán). Is féidir leis na scoileanna an mheasúnú a chur in oiriúint dá scoil féin ar bhonn áitiúil agus tugtar solúbthacht dóibh ó thaobh saothar tionscadail de.

Is suntasach an rud é go ndéanann scoláirí a thógann an cúrsa GAEILGE agus iad siúd a thógann an cúrsa IRISH staidéar araon ar an gcúrsa céanna Béarla; ní dhéantar aon idirdhealú idir na scoláirí a bhfuil Béarla acu mar a gcéad teanga nó mar a ndara teanga/teanga bhreise.

I gcás na sonrúchán d'ábhair *A Level* ar leibhéal uachtarach na hiar-bhunscoile, ní dhéantar aon idirdhealú idir scoláirí a thóg GAEILGE agus na scoláirí a thóg IRISH go dtí Eochairchéim 4 agus a sheas an scrúdú GCSE, agus is féidir leo uile tabhairt faoi na cúrsaí céanna Gaeilge, ar bhonn roghnach, ar *Advanced Subsidiary (AS)* nó *Advanced Level (A Level)*. Féadann iarrthóirí cúrsa AS a sheasamh mar cháilíocht dheiridh nó mar an gcéad leath de cháilíocht *A Level*. Ní mór do na scoláirí ar mian leo láncháilíocht *A Level* a bhaint amach an dara leath den chúrsa a chur i gcrích freisin, ar a dtugtar A2.

Tá roinnt mhaith gnéithe inchomparáide i gceist leis na soláthair churaclaim céad teanga agus dara teanga in iar-bhunscoileanna **sa Bhreatain Bheag**. Déanann an Roinn Leanaí, Oideachais, Foghlama ar feadh an tSaoil agus Scileanna de chuid Rialtas na Breataine Bige idirdhealú idir foghlaimeoirí a thógann an Bhreatnais mar chéad teanga (W1) agus foghlaimeoirí a thógann mar dhara teanga í. De réir an Churaclaim Náisiúnta, éilítear ar scoláirí staidéar a dhéanamh ar an teanga go dtí Eochairchéim 4 (tráth a bhfuil na foghlaimeoirí 15-16 bliana d'aois) agus cuirtear ar fáil dhá ábhar ar leith, WELSH (an Bhreatnais mar chéad teanga) agus WELSH SECOND LANGUAGE (an Bhreatnais mar dhara teanga nó mar theanga bhreise), i réimse scoileanna. Is féidir le scoláirí freastal ar scoileanna lán-Bhreatnaise (ina dteagasctar WELSH), ar scoileanna dátheangacha (21% de scoileanna) nó ar scoileanna Béarla (ina dteagasctar WELSH SECOND LANGUAGE). Freastalaíonn thart ar dhuine amháin as gach cúigear ar scoileanna Breatnaise. Ag tús 2012, b'ionann líon na bhfoghlaimeoirí a bhí ag fáil a n-iar-bhunoideachais trí mheán na Breatnaise agus 41,916 as 198,015 scoláire ar an iomlán, i 55 scoil as 221 scoil ar an iomlán.

Is féidir leis na scoláirí atá ag déanamh staidéir ar WELSH staidéar a dhéanamh i dtreo cáilíochta i Litríocht na Breatnaise chomh maith. In 2012, sheas tuairim is 5,000 iarrthóir WELSH in GCSE agus sheas thart ar 20,000 WELSH SECOND LANGUAGE. Mar an gcéanna le Tuaisceart Éireann, ní dhéantar aon idirdhealú san ábhar ar *A Level*, tráth a dtugann na foghlaimeoirí uile faoin gcúrsa céanna sa Bhreatnais beag beann ar an teanga theagaisc. Leanann cuid mhaith scoláirí ar aghaidh ag déanamh staidéir ar a gcuid ábhar trí mheán na Breatnaise ar feadh na *A Levels* agus tar éis dóibh dul ar aghaidh go dtí an tríú leibhéal fiú amháin.